Бухы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

...най 1921 оной ... 21-һээ гарана. | № 18 (18341). | 1990 оной январиин 23, вторник | Сэн 3 мүн.

Хүдэлмэришэн ангиин, таряашадай, инженерно-техническэ хүдэлмэрилэгшэдэй түлөөлэгшэдэй Бухэсоюзна зүблөөн дээрэ 1990 оной январиин 19-дэ М. С. ГОРБАЧЕВОЙ хэлэһэн түгэсхэлэй үгэ

Комитет, хуули зохёон гаргаха зургаан болодог Верховно Советшье, правительствашье хоёрдохи Съездын батлан абаһан ба арадай депутадуудай хэлэһэн бүхы юумые бодото дээрэнь бэелүүлхын түлөө хүдэлжэ байнхай. Энэ хүдэлмэридэ бүхы һанал бодолоо манай тон шухалаар, удха түгэлдэрөөр андалдаһан ябадал нэмээн оруулагдаба гээшэ. Тиихэдээ мүнөө хэгдэжэ байгаа бүхы хүдэлмэридэ хэрэгтэй заһабаринуудые оруулхын тула энэ хэгдээ.

Мүнөө, экономикыншье, мүн тэрэшэлэн политическэ системыншье реформые, хубилган шэнэдхэлгые бэелүүлхэ гол шухала асуудалнуудаар шиидхэбэринүүдые батлан абаха Верховно Соведэй хүдэлмэрөө эхилхэ үедэ, эдэ хараа бодолнууд, һанамжанууд тон шухала удхатай болоно гээшэ.

Партиин XXVIII съездые угтуулан табигдаһан КПСС-эй программна платформын проектые зүбшэн хэлсэхэ партиин Центральна Комитедэй Пленумэй урда тээ энэ хөөрэлдөөнэй болоһониинь мүн лэ тон шухала удхатай. Бусад нүхэдтэл адли, би хэлэһэн үгэнүүдые шагнааб, намда мэдээжэ юумэнүүдые, манай бэшэһэн проект дотор оруулагдаһан юумэнүүдые жэшээлжэ үзэһэн байнаб. Тиимэһээ бидэ үшөө хүдэлхэ ёһотой болонобди гэжэ би тоолоноб. Тиихэдээ гүн гүнзэгыгөөр. Эндэ, президиумдэ, һууһан бүхы нүхэдэй һанамжануудтай минии һанамжа тудалдана гэхэ байнаб. Эндэ хэлэгдэһэн бүхы юумэн удхаараашье, ээлһэн һууряараашье, хөөрэлдөөнэй болоһон сагааршье, хэмжээгээршье манай хүдэлмэридэ тааралдана гээшэ. Энэмнай нэгэдэхинь.

Хоёрдохинь. Нүхэдүүд, эндэмнай сэхэ, нюусагүй хөөрэлдөөн болоо, тэдэнэй түлөөлэгшэд Кремль дотор юун тухай хөөрэлдөөб гэжэ хүнүүдэй хараха, дуулаха байһаниинь, минии һанамжаар, ёһотоор сэгнэхэ байһаниинь шухала гэжэ би һананаб. Оршон байдал сэхэ, нюусагүй байгаа. Эндэ хэлэгдэһэн хөөрэлдөөн тон шанга эрилтэтэй, нютагай партийна, ажахын, совет зургаануудай ажал ябуулгын талаар республикын түбэй нэрэ дээрэ горитой шүүмжэлхы ажаглалтануудтай байгаа ха юм.

Бүхы нютагуудта һанаа зобоохо юумэнэй, бэрхэшээлнүүдэй, шиидхэгдэхээр болоһон олон асуудалнуудай бии болоһон ушарта, илангаяа мүнөө үедэ, иимэ хөөрэлдөөн ондоогоор боложо шадахагүй байгаа гэжэ намда һанагдана.

Энэ хөөрэлдөөнһөө иимэ тобшолол хэнэбди: зүб, ажалшад хубилган шэнэдхэлгын түлөө, энээниие бидэ үшөө дахин мэдэрбэ гээшэбди. Энэмнай тон шухала, нүхэдүүд, энэмнай — Центральна Комитедые, Верховно Соведые, правительствые дэмжэһэн ябадал болоно. Юундэб гэхэдэ, манай бэелүүлжэ байһан эрьелтые ойлгомжогүйгөөр, дэмжэлгэгүйгөөр — бодото политическэ дэмжэлгэгүйгөөр, бодото хэрэгээр дэмжэлгэгүйгөөр бэелүүлжэ болохогүй.

Энэмнай бидэнэй хүдэлмэридэмнай бата этигэл олгоно, хубилган шэнэдхэлгын хэрэгые саашань дабшуулха ехэ урмашуулга болоно. Гэбэшье энээнтэй хамта бидэ иимэ юумэ мэдэрээбди: хубилган шэнэдхэлгэ дэмжэхэ зуураа мүнөө, нэгэдэхеэр, бүхы хүнүүд политигууд болобо, харин саашань бултадаа экономистнууд болобо гээшэ. Урдань экономикоор хэншье һонирходоггүй байгаа. Гансал нөөсэнүүдээ эридэг, тиихэдэ бидэ бүхы юумэ хэхэбди гэжэ хэлэдэг байһан гээшэ.

Гүнзэгы удхатай, нилээд шанга хөөрэлдөөн болобо. Зарим газарта, зарим ушарта энэмнай урданай үйлэдбэриин суглаануудые һануулдаг байгаа гэжэ нюуһанай хэрэггүй. Тиигэбэшье үнгэрхэдөө иимэ мүнөөнэй оршон байдалда би иигэжэ мэдэрнэб: хаанаб даа хүтэлбэри хазагайруулагдаһан байна ха, ушар хэрэгые заһаруулхын ба хүдэлхэдэнь һаад ушаруулдаг ямар нэгэн асуудалнуудта түбэй газарай анхараг хандуулхые дурадхахын тула һанал бодолоо хүнүүд бидэндэ хүргэхые хүсэһэн байна ха.

Ябашье һаа, шухалань гэхэдэ, хүнүүд хубилган шэнэдхэлгые дэмжэнэ. Арадай иимэ һанамжые таанад дуулгабат. Таанад хэлээ һэнта, энэмнай гансашье танай һанамжа бэшэ, харин таанадые иишэнь, Кремльдэ, найдан түлөөлһэн бүхы коллективүүдэй һанамжа гэжэ би тоолоноб.

Тиигэбэшье бултадаа хубилган шэнэдхэлгын ябасаар һанаа дүүрэн бэшэ байна. Бидэ энээниие юрэл, ёһын тэдыдэ хараадаа абана бэшэ, харин бүхы шэглэлнүүдээр политическэшье, бодото хэрэгэйшье талаһаа тобшололнуудые хэхын тула уг удхаарнь ойлгон хүлеэн абаһабди. Энээндэ таанад батаар этигэхэ ёһотойт. Ороной ажалшадай энэ эрилтын түбэй бодото ажал ябуулгада бэелүүлэгдэхын тула хэрэгтэй бүхы юумэ бидэ хэхэбди гэжэ найдуулнаб.

Энээнэй һүүлээр би бүхы хэлэһэн үгэнүүд дотор соностоһон һанаагаа зоболгые табиха байнаб. Политическэ, залан сэхэ экономическа реформые дэмжэнэт, олондо мэдээсэлгые үргэдхэлгэтэй, нюусагүйгөөр хэлэлгэтэй, элдэб хараа бодолые сасуулха арга боломжотой, орон доторхи гурим журамай байдалые хаража үзэлгэтэй холбоотойгоор ябуулагдажа байгаа үйлэ хэрэгүүдые нүхэдүүд дэмжэнэ гээшэ. Эдэ бүгэдые би дэмжэнэб. Нүхэдүүд энээнтэй эбсэхэгүй байна гэжэ би ойлгоноб. Һуладалга бии, тогтууригүй байдалай үзэгдэлнүүд бии, гансашье экономикые бэшэ, харин орон доторхи нийтын ябуулгануудые хүтэлбэрилгэдэ гээгдэл бии гэһэн ушартай эбсэхэгүй байна гэжэ баһал би ойлгооб. Зарим газарта нацинууд хоорондын харилсаануудай талаар хёмороо зүришэлдөөнүүд байха юм. Энэмнай ехэ хэмжээтэй боложо, мүнөө бүхы оронииие һанаата болгоно. Энэ дэмжэлгэдэ (харин иимэ дэмжэлгэ байха гэжэ бидэ тоолонобди) түшэглэн, түбэй газар тобшололнуудые хэхэ, оршон байдалые һайн тээшэнь эрид шууд хубилгаха ёһотой гэһэн эрилтэнүүдые тон зүб гэжэ би тоолоноб. Би энээн руу гурим журамай, ээзн бусаар ажахы эрхилэлгын ба гэмтэ ябадалтай эрид шанга тэмсэл ябуулха хэрэгтэй байһан асуудалнуудые эндэ оруулалсанаб.

(Түгэсхэлынь 2-дохи нюурта).

СССР-эй ЦК-гай Генеральна секретарь, СССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ М. С. ГОРБАЧЕВОЙ түбэй телевиденеэр хэлэһэн үгэ

шиидхэбэринүүд абтаһан байха юм. Тэдэмнай оршон байдалые гансашье гуримшуулгада туһа хүргөөгүй, харин тад ондоо — урда урдаһаа зүришэлгые бүри хурсадхаһан, шангадхаһан байха юм.

СССР-эй Арадай депутадуудай хоёрдохи съездын өндэр дээрэһээ гүн бодолой үгэнүүдэй онсо хүсэтэйгөөр соностоходошье, энэшье, тэрэшье талануд хараадаа абаагүй байха юм.

Иимэ оршон байдалые үһөөрхэхэ ябадал саашань һүжэрөөхэ ба хёмороо зүришэлдөө хурсадхахын тула обществодо харша, арадта харша этэгээдүүд хэрэглэһэн байха юм. Зэбсэгтэ тулалдаанууд, илангаяа хилэ шадарай районуудта болон тэдэнэй суг хамта ажаһуудаг районуудта, эхилһэн байна.

Нагорно-Карабахай автономито областьдо болон Азербайджанай, Армениин бусад зарим районуудта онсо байдал тогтоохо тухай Указ байгша оной январиин 15-да СССР-эй Верховно Соведэй Президиум абаха баатай болоо бэлэй.

Иимэ хэмжээн хүсэрхэлгэ тогтоохо, өөрынгөө арадуудые гурим журамгүй ба гасалан зоболонгой байдалда оруулһан экстремистнүүдтэ, арадай фронтнуудай хүтэлбэрилэгшэдтэ ухаа оруулха байгаа гэжэ һанагдаа юм.

Тиигэбэшье ухаан бодолой үгэнүүд, совет олониитын, манай ороной бүхы арадуудай үгэнүүд энэшье удаа тоогдонгүй үлэһэн байна.

Хөөрэлдэхэ, үгээ ойлголсохо, тэсэбэритэй байха гэһэн уряанууд ямаршье харюугүй үлэбэ.

Энээнһээ байтагай дайшалхы национал-карьеристнүүд оршон байдалые бүри түгшүүритэй болгожо, дайшалхы отрядуудые бүридүүлжэ үргэлжэлөө, харгынууд болон аэропортнуудые хаажа эхилээ. Сэрэгэй албa хаагшадта, буу зэбсэгэй складуудта, хуули ёһо сахиха зургаануудта добтолгонууд олон болоо.

Иимэ үйлэ хэрэгүүд илангаяа Бакуда гашуудал хохидолтой болоо: һандаалганууд, алалганууд, ямаршье зэмэгүй хүнүүдые республикын газарһаа өөһэдынь байраһаа үлдэн гаргалга ушараа гээшэ.

Азербайджандахи экстремис хүсэнүүдэй ябуулганууд нюусагүй, эли бодо гүрэндэ харша, Конституцида харша, арадта харша шэнжэтэй болоо.

Зарим районуудта засагай хуулита зургаанууд өөрынгөө уялгануудые дүүргэлгэһээ хүсөөр болюулагдаһан, хүтэлбэрилгын байгуулламжанууд һандаргагдаһан байна.

Гүрэнэй хилын хэдэн зуун километрэй зайда инженерно-техническэ барилганууд һандарагдаһан байха юм. Республика дотор засаг хүсөөрөө булян абаха зорилго бодото дээрээ нюугдадаггүй байгаа.

Иигэжэ саашадаа үргэлжэлхэ аргагүй байна бшуу. Зэмэгүйгөөр наһа бараһан хүнүүдые гүн гүнзэгыгөөр хайрлан байхынгаа хажуугаар зэмэтэ ябуулгануудаар, хатуу шэрүүн хүсэрхэлгын, юумэ һандаалгын ба хуулинуудые хазагайруулгын ябуулгануудаар дураа гутаха, эрид буруушааха ябадал орон дотор үргэдөө гээшэ.

Хуули болон гурим журам һэргээхэ, хүнүүдэй аюулгүйгөөр ажаһууха байдал хангаха талаар эрид шууд хэмжээнүүдые абаха эрилтэ ороной хүтэлбэридэ үндэһэ баримтатайгаар совет хүнүүд табиһан байха юм.

СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указаар Бакуда онсо байдал тогтоогдоо, МВД-гэй болон Совет Армиин сэрэгшэдэй подразделенинүүд городто ороо гэжэ таанад мэдэнэ ёһотойт.

Тэдэ гол шухала объектнүүдые эзэлээ, гүрэнэй эмхи зургаануудые хиналта дороо абаа, юумэ һандаагшадта, гурим журамгүй байдал эмхидхэгшэд болон тухирагшадта эсэргүүгээр эрид шууд хэмжээнүүдые абажа байнхай. Гэмтэ ябуулганuудые хэһэн этэгээдүүдһээ буу зэбсэг ба һомонууд хурян абтана.

Наһа бараһан хүнүүдэй бии байһые халагламаар. Сэрэгэй подразделенинүүд зарим газарнуудта террористнуудай буудалгаар угтагдаһан, тиигэжэ харюудань буу зэбсэг хэрэглэхэ баатай болоһон байна.

Хэнэйб даа гэртэ мүнөөдэр гашуудал хохидол ерээ. Эдэ гэр бүлэнүүдтэ би өөрынгөө эгээл үнэн зүрхэнэй шаналал гашуудал элирхэйлэн дамжуулнаб.

Бакудахи, Азербайджанай болон Армениин хилэ шадархи районуудтахи, Закавказиин бусад районуудтахи гашуудал хохидолто үйлэ хэрэгүүд националис һүйдхэлтэ ябуулгануудай үнэ сэнгые, үндэһэ яһанай нангин мэдэрэлые худал хуурмагаар хэрэглэһэн ябадалые эсэстэнь хүрэтэр эли тодоор харуулжа үгэбэ.

Гүрэнэй уялга — хуули буса ба хүндэ харша ябуулганuудта эсэс табиха, өөрынгөө хубиин дээрэлхүү ябуулгануудые бэелүүлхын, олзо баялигай аша туһануудые абахын, засаг булимтаран абахын тула ямаршье хохидол һандаралда бүхы юумэ хүргэхөөр бэлэн, хүнэй шэнжэ шанарые алдаһан экстремистнүүдэй гэмтэ ябуулгануудые эрид шууд болюулха ябадал мүн болоно.

Гүрэнэй уялга — хүнүүдтэ амгалан тайбан ба аюулгүй байдал бусааха, хоёр республиканудай арадуудта сүлөөтэйгөөр, демократическа гуримаар хүгжэхэ, түбшэн тэнюунээр ажаһууха, үхибүүдээ үргэхэ ба хүмүүжүүлхэ, тааруу зохидоор ажал хэхэ арга боломжо тэхэрюулхэ ябадал мүн болоно.

Совет Армиин, Дотоодын сэрэгүүдэй сэрэгшэд болон офицернүүд СССР-эй Конституци болон Хуули хамгаалха талаар өөһэдынгөө уялга дүүргэнэ.

Абтажа байһан хэмжээнүүдые манай ороной бүхы арадууд ойлгохо ба дэмжэхэ бээз гэжэ хүтэлбэри найдана.

Энэ сагта сэсэн мэргэн бодол ба гүн ухаа харуулхыень, тухирхы уряанууд болон ябуулгануудта үнэншэхэгүйень Азербайджанай болон Армениин бүхы эрхэтэдые уряалнаб. Бүхы мэхэлэгдэһэн, тээлмэрдэһэн гү, али гэм зэмэтэ ябадалда хүсөөр хабаадуулагдаһан бүхы хүнүүдые бодожо үзэхыень, юумэ ойлгохыень ба тогтохыень уряалнаб.

Эрхэтэнэй амгалан тайбан байдал һэргээлгэдэ, манда тудалдаһан энэ шанга туршалгые хамтаараа дабалгада али болохо туһаламжа үзүүлхыетнай та бүгэдэниие гуйнаб.

Гүн ухаан бодол ба харюусалга мандажа, диилэхэ байха гэжэ гүн гүнзэгыгөөр этигэнэб.

Мүнөөдэр, хэзээ хэзээнэйхидэ орходоо, бидэндэ нийтэ-национальна үгээ ойлголсолго, тон дүтын харилсаа холбоон, манай гүрэнэй бүхы арадуудай һайн һайхан ажабайдалай тула бэе бэедээ туһалалга хэрэгтэй гээшэ.

СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй

УКАЗ

БАКУ ХОТОДО ОНСО БАЙДАЛ ТОГТООХО ТУХАЙ

Баку хотодохи оршон байдалай эрид түгшүүритэй болоһонһоонь, гэмтэ ябадалнуудые гаргадаг экстремис хүсэнүүдэй олониитын дунда үймөө үүдхэжэ, хуулита ёһоор хүдэлжэ байһан гүрэнэй зургаануудые засагһаа холодуулха һэдэлгэнүүдһээнь уламжалан, эрхэтэдые хамгаалхын, аюулгүйень хангалгын аша туһада СССР-эй Верховно Соведэй Президиум СССР-эй Конституциин 119-дэхи статьягай 14-дэхи пунктые хүтэлбэри болгон, **иигэжэ тогтооно:**

1990 оной январиин 20-һоо Баку хотодо онсо байдал соносхохо, тиихэдээ СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй 1990 оной январиин 15-най Указые тэрэнэй дэбисхэр дээрэ хүсэндэнь оруулха.

СССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ

М. ГОРБАЧЕВ.

Москва, Кремль. 1990 оной январиин 19.

КПСС-эй ЦК-да УУЛЗАЛГА БОЛОБО

КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь М. С. Горбачев Азербайджанай Компартиин ЦК-гай бюрогой гэшүүд А. Н. Муталибовтай, Г. А. Гасановтай, М. Р. Мамедоатэй, В. П. Поляничкатай январиин 20-до уулзаба. Энэ уулзалгын үедэ республика доторхи байдал тухай һанамжануудаа дэлгэрэнгыгээр хэлсэһэн байгаа. Республикын ажабайдалые дары түргөөр гуримшуулха, хүтэлбэрилгын гуримые, ажалай эршэ дэлисые һэргээхэ харгы замууд зүбшэн хэлсэгдээ.

Н. И. Рыжков, Л. Н. Зайков, В. А. Крючков, В. А. Медведев, А. Н. Яковлев, А. И. Лукьянов, Г. П. Разумовский уулзалгада хабаадаба. **(ТАСС).**

АЗЕРБАЙДЖАНАЙ КП-гэй ЦК-гай БЮРОГОЙ ЗАСЕДАНИ

Азербайджанай Компартиин ЦК-гай бюрогой заседани январиин 20-до боложо, республика доторхи байдал зүбшэн хэлсэгдэһэн байгаа.

Республика доторхи түгшүүрилые улам дэбэргэхэгүй, гуримшуулан һайжаруулха талаар бүхы шухала хэмжээнүүдые абалгада партийна комитедүүд гол анхаралаа хандуулба. Үнгэрһэн үйлэ хэрэгүүдэй ушар шалтагаануудые али бүхы талаһаань гүнзэгыгөөр шэнжэлхэ шухала гэжэ тоологдоо.

Хүнүүдэй хохидолдо ороһон ушараар һанаагаа зобожо байһанаа Азербайджанай КП-гэй ЦК-гай бюро мэдүүлээ. Республика дотор гурбан үдэрэй шаналал гашуудал соносхогдобо.

Нүхэр А-Р. Везировэй Азербайджанай Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретариин уялгануудһаа сүлөөлэгдэһэнтэй дашарамдуулан, ЦК-гай бюрогой хүдэлмэриие хүтэлбэрилхыень бюрогой гэшүүд — Азербайджанай Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ нүхэр А. Н. Муталибовта, республикын Компартиин ЦК-гай хоёрдохи секретарь нүхэр В. П. Поляничкада даалгагдаа.

(ТАСС).

АРБАН НЭГЭДЭХИ КАНДИДАТ

Һунгуулиин Прибайкалиин национально-территориальна 90-дэхи округто РСФСР-эй арадай депутадуудай һунгалта үнгэргэхэ окружной комиссиин заседани болобо.

Комиссиин заседаниие тус комиссиин түрүүлэгшэ А. С. Гурулёв нээхэдээ, байгша оной январиин 5-да болоһон заседани дээрэ Түнхэнэй районой Саянай, Харбяангуудай совхозуудай хүдэлмэришэдэй коллективүүдээр РСФСР-эй арадай депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдэһэн СССР-эй Гадаадын хэрэгүүдэй министерствын хүдэлмэрилэгшэ В. Б. Саганов бүридхэлдэ абтаагүй һэн. Тиихэдэ нүхэр Саганов юундэ бүридхэлдэ абтаагүйб гэхэдэ, РСФСР-эй арадай депутадуудай һунгалта үнгэргэхэ Түбэй һунгуулиин комиссиин түрүүлэгшэ В. И. Казаков нүхэр Сагановые бүридхэлдэ абахагүй гэһэн телеграмма эльгээһэн байгаа. Мүнөө Түбэй һунгуулиин комиссиин түрүүлэгшэһээ хоёрдохи телеграмма окружной һунгуулиин комисси абаба. Түрүүн эльгээһэн телеграммые үнэнтэ бэшэ гэжэ тоолоод, нүхэр Сагановые бүридхэлдэ абаха гэжэ хоёрдохи телеграмма соонь хэлэгдэбэ. Тиимэһээ окружной һунгуулиин комиссида нүхэр В. Б. Сагановые бүридхэлдэ абахые дурадханаб,— гэжэ тэрэ хэлэбэ.

Окружной һунгуулиин комиссиин гэшүүд һунгуулиин Прибайкалиин национально-территориальна 90-дэхи округһоо РСФСР-эй арадай депутадта кандидадаар СССР-эй Гадаадын хэрэгүүдэй министерствын хүдэлмэрилэгшэ **Владимир Бизьяевич Сагановые** бүридхэлдэ абаха гэһэн шиидхэбэри нэгэн дуугаар баталан абаба.

Тус округһоо РСФСР-эй арадай депутадта кандидадаар 10 хүн энээнһээ урид бүридхэлдэ абтаһан байгаа юм.

Манай корр.

ТЭМСЭЛ ЭХИЛБЭ

Һунгуулиин Железнодорожно национально - территориальна 91-дэхи округһоо РСФСР-эй арадай депутадта кандидадуудаар бүридхэлдэ абтаһан зургаан хүнтэй уулзалга ЛВРЗ-гэй нийтын-политическэ түбтэ болобо.

Партиин горкомой секретарь, һунгуулиин тус окружной комиссиин секретарь Р. Р. Хориноева суглаа нээжэ, ямар гуримаар үнгэргэхэ тухайгаа сугларагшадтай зүбшэбэ. Тиигэжэ депутадта кандидадай этигэмжэтэ нюур 5 минута үгэ хэлэхэдэнь, депутадта кандидат өөрөө бодожо, программатаяа сугларагшадые тобшо тэдыгээр (мүн лэ 5 минутын хугасаа соо) танилсуулха болобо.

Тиин «Забайкаллес» ТПО-гой генеральна директорэй орлогшо А. Т. Кобылкинай этигэмжэтэ нюур, Клюевскэ лесобазын директор, СССР-эй арадай депутат В. С. Середкин эгээл түрүүлэн үгэ абажа, РСФСР-эй арадай депутадта кандидат тухай (намтар болон ажал) дэлгэрэнгыгээр хөөрэбэ.

Нүхэр А. Т. Кобылкинай кандидатурые Хүртэйн, Онохойн, Шулуутайн болон бусад леспромхозуудай ажалша коллективүүдэй дэмжэһэн тухай этигэмжэтэ нюурай хөөрөөнһөө элирбэ. Тиихэдэ ой модоной ажахын хүдэлмэрилэгшэдэй этигэл найдалда хүртэһэн Анатолий Тимофеевич «Хүндэлэлэй Тэмдэг» орденоор, «Шэн габьяата ажалай түлөө», «Ажалай ветеран» гэһэн медальнуудаар шагнагдаһан байна.

А. Т. Кобылкинай программаһаа: Хэрбээ түрүүн 7 миллион түхэригэй мебель комбинадаараа худалдадаг һаа, тэрэнээ 1990 ондо 17 миллиондо хүргэхэмнай. Ерэхэ табан жэлдэ энэ тоо 25—27 миллиондо хүрэхэ. Жэл бүхэндэ 22 мянган дүрбэлжэн метр талмайтай гэр байра ашаглагдаха.

Асуудал. «Забайкаллес» нэгэдэлэй гэмээр БМДК мебель гаргаха түсэбөө дүүргэнэгүй. Шалтагааниинь юун бэ?

Харюу: Манай ажалһаа энэ дулдыдадаггүй юм.

Асуудал. Байгал дээгүүр модо урдахуулхаяа хэзээ болихобта?

Харюу. 1995 онһоо.

Асуудал. Ой модоёо хюдажа байһан аад, депутат болохоёо яажа һанаабта?

Харюу. Би гомдоногүйб. Тон зүб асуудал. Зүгөөр ой модоёо хамгаалхымни тула Россин Федерациин депутадай мандат намда хэрэгтэй.

Этигэмжэтэ нюур, депутадта кандидат гээд лэ, саашадаа һубарин, үгэ хэлэнэ. Этигэмжэтэ нюур бүхэнэй гол түлэб юун тухай хэлэдэгые, урдахи һунгалтын кампаниһаа һайн мэдэнэбди. Тэрэ хадаа депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдэһэн хүнэйнгөө бүхы һайн талые харуулдаг юм. Аяар зургаан кандидадтай тус округой хүн бүхэн тухай эндэ дэлгэрэнгыгээр тогтоһоной үлүү хэбэртэй. Тиимэһээ кандидат бүхэнэй программаһаа һонирхолтой зүйлнүүдыень дамжуулхые оролдогдобо.

«Теплоприбор» заводой директор В. Б. Нимаевай программаһаа: Хубилган шэнэдхэлгые хурдадхаха шухала. Хүдөө ажахыда үйлэдбэрилэгдэдэг бүхы продукциие ажалшадай столдо заабол хүргэхэ. Эхэнэрнүүдэй болон залуушуулай асуудалнуудые шиидхэхэ. Жэшээлхэдэ, бидэ заводойнгоо ашаг олзо хэрэглэжэ, нарайлһан эхэнэрнүүдээ һарын 50 түхэриг түлбэритэйгөөр үхибүүгээ хүмүүжүүлхынь тулада гурбан жэлдэ гэртэнь байлгадаг болонхойбди. Хариин гүрэнүүдтэй хэлсээ баталжа, арадай үргэн хэрэглэмжын эд бараа элбэгжүүлхэ һанаан бии.

Асуудал. Владимир Бадмаевич, та гансал заводойнгоо эхэнэрнүүд тухай һанаагаа зободогоо мэдүүлбэт. Харин Россин арадай депутат болоо һаа, яаха хабта?

Харюу. Бүри олон эхэнэрнүүдэй түлөө оролдодог болоо һаа, өөрыгөө жаргалтайда тоолохо һэм.

Нүхэр В. Б. Нимаевай кандидатурые түрэл коллективэйнь нэрлэхэдэ, прибор бүтээлгын нэгэдэлэй, Хэжэнгын районой «50 лет Октября» совхозой ажалша коллективүүд болон Улаан-Үдын 51-дэхи һургуулиин багшанарай коллектив дэмжээ.

Авиационно үйлэдбэриин нэгэдэлэй цехэй начальник В. П. Салецкиин программаһаа: Орон доторнай боложо байгаа бүхы муу муухай ябадалай, хохидолой шалтагааниинь, минии һанахада, нэгэ үндэһэтэй. Энэ юун бэ гэхэдэ, **хүн** гээшэ орон соогоо эзэн бэшэ болонхой. Хүниие газар дээрэнь **эзэн** болгохо шухала. Тиигээ һаамнай, юумэн заһарха. Эндэ таарамжатай хуулинууд хэрэгтэй.

Соведүүдтэ дүүрэн засаг үгэхэ. Эхэнэрнүүдые хүндэ ажалһаа сүлөөлхэ, хүдэлмэриинь үдэрые богони болгохо.

Асуудал. Танай нэгэдэл жэлэйнгээ түсэб юундэ дүүргээгүйб?

Харюу. Хэлсээтэ уялгануудаа бултыень дүүргээ һэн. Харин элдэб шухаг хэрэгсэлнүүдэй дутаһанһаа боложо, өөһэдынгөө түсэб дүүргэжэ шадаагүйбди.

Асуудал. Арадай депутадуудай хоёрдохи съезд тухай юун гэжэ хэлэхэ байнат?

Харюу. Түрүүшынхиһээ нилээд гуримтайгаар, яһала зохидоор үнгэрөө.

Арадай депутадуудай Железнодорожно райсоведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ А. П. Спиридоновой программаһаа: Соведүүд бодото эрхэгүй байһаарбди. Элдэб министерство, албан зургаануудһаа дулдыдаһаарбди. Энэ ажалдамнай һаалта хэнэ.

Гол зорилгомни — зониие байра байдалтай болгохо. Тэрэнэй түлөө кооперативна, хубиин барилга хүгжөөхэ, хэрэгтэй. Манай райондо 11 миллион түхэригэй хэмжээнэй урьһаламжа хэрэгтэй аад, үнгэрһэн жэлдэ миил 3 миллион үгтэһэн байна.

Гэмтэ ябадал гаргалгын шалтагаануудые усадхаха шухала. (Энэ кандидаднай мэргэжэлээрээ юрист хүн).

Асуудал. Эзэлжэ байһан тушаалтнай депутадай үүргэтэй таарахэ гээшэ гү?

Харюу. Таарулхадамни, тааpaxa.

Элшэ хүсэнэй ба электрификациин үйлэдбэриин «Бурятэнерго» нэгэдэлэй ахамад экономист М. И. Хажеевэй программаһаа: Эхэнэрнүүдэй хүдэлмэриин үдэр богони болгохо. Подоходно налог 50 процентээр хороохо. Инвалидууд болон ветерануудһаа тиимэ налог дарахыень болюулха.

Һургуулида һуралсалай хэрэгые үндэһөөрнь хубилгаха, илангаяа ахамад классуудта.

Үйлэдбэриин «Бурятфермаш» нэгэдэлэй генеральна директор Ю. Н. Цыбиковэй программаһаа: Автономито республикаяа союзна республикын хэмжээнэй эрхэнүүдтэй болгохо шухала.

Хэн газарые элдүүрилдэг, шанаржуулдаг бэ, тэрэл эзэниинь байха ёһотой. Республикадамнай ямаршье туһа нэмэригүй предприятинуудые барюулһанай хэрэггүй. Дайда дэлхэймнай, газар уһан, агаарнай муудана, бузарлагдана.

Иигэжэ эдэ зургаан тэмсэлэй замда гараба. Һунгагшадта хэнэйнь программа үлүүсэ һайшаагдааб гээд мартын 4-дэ мэдэнэ бээзбди.

В. ТОКТОХОЕВА,
С. БАЛДУЕВ,
манай тусхай корреспондентнууд.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Зал соо.

Хүдэлмэришэн ангиин, таряашадай, инженерно-техничес хүдэлмэрилэгшэдэй түлөөлэгшэдэй Бүхэсоюзна зүблөөн дээ 1990 оной январиин 19-дэ М. С. ГОРБАЧЕВОЙ хэлэһэн түгэсхэлэй ү

(Түгэсхэл. Эхиниинь 1-дэхи нюурта).

Ушар иимэһээ энэ соностоһон һанаагаа зоболго хадаа бидэндэ ороной бүхы ажалшадай табиһан эрилтэ мүн лэ болоно гэзшэ. Мүнөө би жэжэ-божо юумэн тухай хэлэнэгүйб. Тиимэ хадань, партиин талаһаа арад зонтой, обществотой хүдэлмэри ябуулгые нилээд горитойгоор шангадхаха хэрэгтэй, тиихэдээ олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдые, үзэл сурталай бүхы аппарадые, мүн тэрэшэлэн хубилган шэнэдхэлгэдэ һаад тойбо ушаруулдаг, энээнгүйгөөршье түгшүүрил ехэтэй болоһон ажабайдалые улам бэрхэшээлтэй болгодог хангалтагүй, муу үзэгдэлнүүдтэ эсэргүүгээр общественные бодхоохын тула партиин мэдэлдэ байһан бүхы хүсэ шадалые хэрэглэхэ ёһотой. Тон иимээр лэ хуули гаргадаг зургаан гурим, журам бэхижүүлхын тула бүхы юумэ хойшолуулангүй хэхэ ёһотой болоно. Тиихэдээ хүтэлбэрилгын ябуулганууд буруу тээшэнь бэшэ, харин хэрэгтэй һайн үрэ дүнгүүдые түйлахаар бэелүүлэгдэхэ ёһотой. Экономическа ба политическэ реформын хэмжээн дотор хүдэлжэ байхадаа, тиигэбэшье хуушанай онол аргануудые (юуб гэхэдэ, бидэ шэлжэн оролгын үедэ байна ха юмбибди) мүн лэ хэрэглэн, правительство арадай ажахые хүтэлбэрилгээ шангадхаха ёһотой. Ушар иимэһээ бидэ энэ тон зүб эрилтые зүбөөр ойлгонобди, нүхэдүүд. Энэ эрилтэ хэрэг дээрээ бэелүүлэгдэхэ ёһотой.

Арадай депутадуудай хоёрдохи съездын болон хүдэлмэришэн ангиин, таряашадай болон интеллигенциин түлөөлэгшэдэй бүхэсоюзна зүблөөн дээрэ болоһон хөөрэлдөөнэй харуулһанай ёһоор, манай экономическа стратегиие бэелүүлхэ хараа шугамаа бидэ үргэлжэлүүлхэ ёһотойбди гэһэн ойлгомжо мүнөө бии гэжэ намда һанагдана. Социальна хэрэглэмжэнүүд, арад зоной ажабайдалай амин шухала эрилтэнүүд тээшэ экономикые үшөө ехээр, үшөө түргэнөөр эрьюулхын тула энээниие үргэлжэлүүлхэ хэрэгтэй болоно ха юм. Энэмнай эдеэ хоолдо, гэр байрада дэлгүүрые эд бараагаар дүүргэлгэдэ хабаатай байна.

Эдэ бүгэдые бидэ хэхэ байнабди. Мүн тэрэшэлэн бүри һайн гурим журамтай болохо эрилтые бишье, хүтэлбэриин талаар минии нүхэдшье ойлгоно гэзшэ. Илангаяа хонжоо наймаа хэдэг ябадалтай тэмсэлдэ энэмнай хабаатай. Тиимэ хүнүүд эд бараанай дэлгүүр дээрэ дуталдадаг болоһон ушарые, бэрхэшээлтэ байдалые шадамараар, өөртөө олзотойгоор, хэрэглэнэ ха юм. Энээн тухай эндэ, нүхэдүүд, нилээд үсэд шангаар хэлэһэн байна. Би ондоо хандалгын удхые, хандасые хубаалдаха байнаб. Юуб гэхэдэ, зарим нүхэд түб гэзшэмнай нилээд орёо оньһотой суургаар хаагдаһан ехэ амбаар гэзшэ, харин һайн правительствоор гү, али түбэй газарта байһан һайн хүнүүдээр дамжуулан, гансал түлхюур тэрээндэ олохо хэрэгтэй гэжэ һанагдадаг ха. Энэмнай гүнзэгы бодол бэшэ гэжэ булта ойлгоно ха юмбибди. Манай ажабайдалые һайн тээшэнь хубилгахын тула орон доторхи ажал хэрэгые бидэ ондоогоор эрхилхэ ёһотойбди гэжэ баһал ойлгодог болоо ха юм. Жолоогоо зүбөөр бариха гэжэ хэлэһэн жолоошоной (минии һанахада, Яхадһаа ха) хэлэһэн үгые би сүм дэмжэнэб. Энэ тон зүб бодол, би энээн тухай хэлэһэн байнаб... **(Альга ташалга).** Таанадта энэл баһа һайшаагдаха ёһотой. Таанад яажа альгаа ташаҳабта би мэдэнэгүйб, теэд бултадаа таанад ондоогоор хүдэлэгты, өөһэдынгөө ажалша коллективүүдтэ гурим журам тоготоогты. **(Альга ташалга).** Һайн даа. Энэмнайл ехэ ха юм. Тиихэдээ хэрэгнай бүтэхэ байха.

Гансал таанад зэмэтэйт, ондоогоор хэлэбэл, ехэ юумэн хэгдэээд байна, харин таанад энээниие хэрэглэнэгүйт гэжэ хэрбээ бултадаа бидэнэй хэлэхэ болоо һаа, хэрэг бүтэхэгүй гэжэ һананаб. Эдэ ябуулганууднай дээгүүршье, дунда шатануудташье, илангаяа шиидхэхы шатадэ — ажалша, үйлэдбэриин коллективтэ хэгдэхэ ёһотой ха юм.

Мүнөө хубилган шэнэдхэлгэ хурдан түргэнөөр бэелүүлэгдэжэ эхилхэ байха гэжэ һананаб. Юундэб гэхэдэ, түб ехэ болодолтойгоор, ехэ эрдэм мэдэсэтэйгээр, ушар ёһо ойлгодогоор хүдэлжэ байна. Ажалша коллективүүдэй зүгһөө тэдэниие үргэнөөр дэмжэнэ. Энэмнай тон шухала ха юм даа. Митингнүүдээр, буруушаалгануудаар, дураа гутажа байһанаа мэдүүлһэн альга ташалгануудаар бэшэ, харин бүтэмжэтэй һайн замаар дабшаха ёһотойбди. Эдэ бүгэдэ үнгэржэ байна, эдэ бүгэдэнтэй хахасаха хэрэгтэй гэжэ таанад тон зүбөөр хэлээт. Нэгэдэлээ бэхижүүлжэ, хамтын хүсэлэл оролдолгонуудаар хубилган шэнэдхэлгые шамдуулхын, бодото хэрэгүүдые шиидхэхын тула урагшаа дабшаха гэзшэ шухала удха шанартай.

Гол түлэб бэеэ даагаад ажаллаха ёһотойбди. Юрэнхыдөө энэмнай демократитай холбогдоно. Ушарынь гэхэдэ, демократи хадаа нэгэ газарһаа хүтэлбэрилгые болюулха, Советүүдэй ашаар политическэ асуудалнуудые шиидхэхэ, ажалша коллективүүдэй бэеэ даа-һан байлгын ашаар, экономическа реформын ашаар, нютагуудай бэеэ дааһан байдалай үндэһөөр экономическа засаг захиргаание бэелүүлхэ гэһэн удхатай. Энэнь бүхы хубилган шэнэдхэлгын гол удхатай, шэглэлтэй тааралдан зохилдоно.

Иимэ ухаан бодолой нэгэ хубида анхаралаа хандуулхые хүсэнэб. Бэеэ дааһан байдал ехээр олгохо гэзшэ. Өөһэдтөө таһалжа хубаарилгын хэм хэмжээнүүдые бага болгохо гэһэн удхатай гэжэ хэн нэгэнэй тоолодог байгаа гэзшэ һаань, юуншье бүтэхэгүйл. Орон дотор бүхы асуудалнуудай тэнсүүритэйгээр, үргэлжэ дээрэнь шиидхэгдэхын тула бидэ эгээл таарамжатай юумэ бэдэржэ олохо ёһотойбди. Энээниие буруушаажа болохогүй. Үсэгэлдэр лэ хада һайнаар хүдэлжэ байһан коллектив гэнтэ гүнзэгыгөөр бодомжологдоогүй нормативуудые хараалһанай ашаар эгээл хүндэ хүшэр экономическа һалбарида, социальна байдалда арга шадабаригүй байһанаа харуулһыень сагааруулжа болохогүй. Урдаһайхяараа хүдэлжэ — ажалай бүтээсэ дээшэлүүлэнгүй, хэмжээнүүдые үргэдхэнгүй, продукциин шанарые ба хэмжээе дээшэлүүлэнгүй, обществын эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые һайнаар хангахын аргагүй байһыень ойлгохо гэзшэ коллектив гэнтэ болбосон һайнаар ажаһууха юм гэжэ хэлэжэ шадахагүй байнабди. Бидэ энээниие зайсуулан сараха ёһотойбди. Энэ шэглэлээр дабшажа ябанабди гэжэ һананаб. Арбан гурбадахи түсэбтэ табан жэлэй һүүл багта урагшаа нилээд дабшаха ёһотойбди. Юундэб гэхэдэ, дүрбэн жэлэй үндэһэ һуури дээрэ ехэ хүдэлмэри хэгдээ. Мүнөө улам бүри гүнзэгыгөөр бодомжологдоһон нормативна үндэһэ һуури бии. Тэрэ общество дотор хүнэй, коллективэй, бүхы обществын аша туһые тэнсүүрилхэ арга олгохо байна. Энэ замаар дабшаха ёһотойбди. Тиимэһээ иимэ заһабаритайгаар, иимэ ажаглалтатайгаар бидэ манай экономикын үйлэдбэриин гол шатануудай бэеэ дааһан байдалые хүгжөөхын түлөө тэмсэнэбди.

Үгы гэбэл, урагшаа дабшажа шадахагүй байнабди гэжэ бодомжолноб. Бүхы документнүүд: хуулинуудшье, правительствын шиидхэбэринүүдшье бэлдэгдэхэ юм. Табигдаһан эрилтэнүүдэй үндэһөөр заһабаринуудые оруулхабди.

Манай ленинскэ партиин хуби заяан тухай эндэ ехэ анхаралаа хандуулһанайтнай түлөө таанадта, ороной ажалшадай түлөөлэгшэдтэ, баяр баясхалан хүргэнэб.

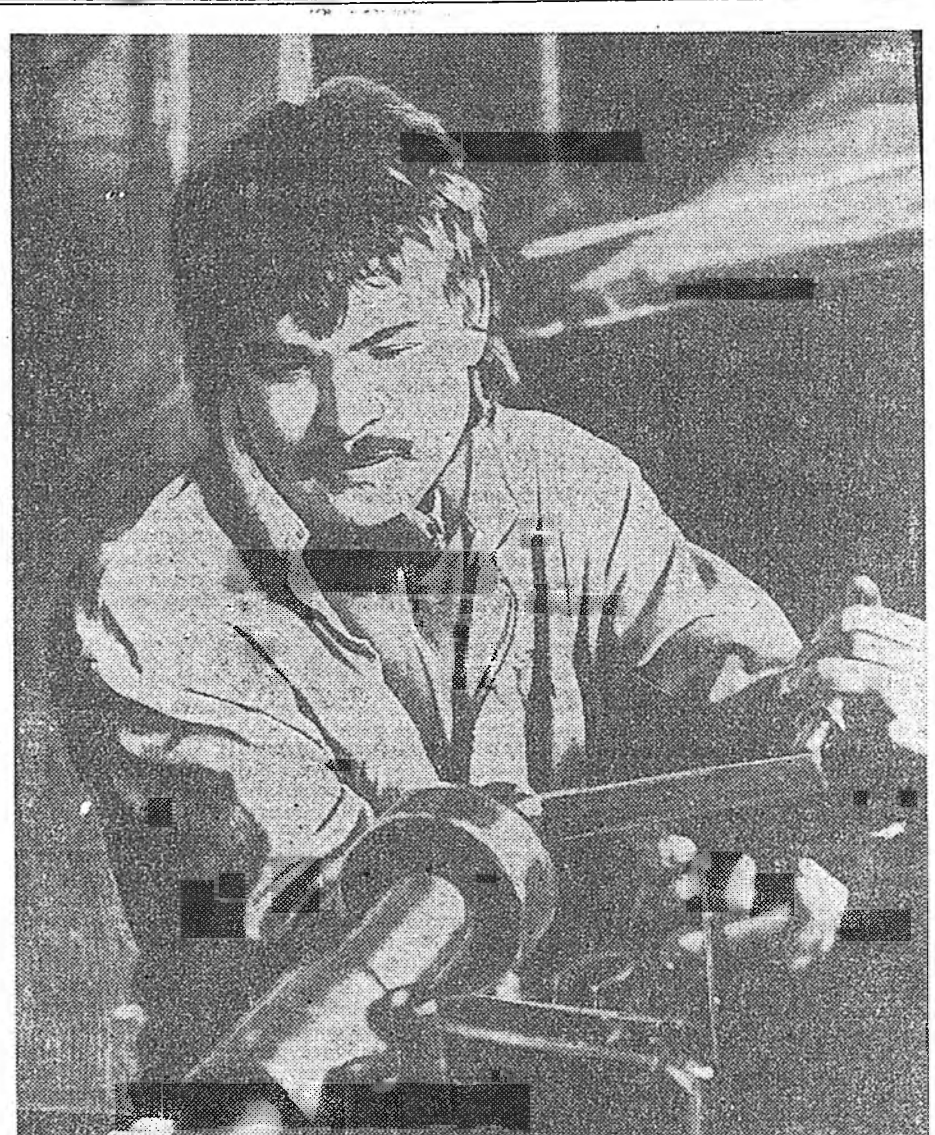
Үнэхөөрөөшье эндэ нэгэн адли һанал бодол соностобо. Наада захыень абахада, иимэ оршон байдалда хэншьеб ондоо һанал бодол баримталха аргатай байгаа, зүгөөр хэншье ондоо хараа бодолтойгоор үгэ хэлэхые зүрхэсэбэгүй.

Экономикын һалбарида, социальна талаар, нацинууд хоорондын харилсаануудай талаар хубилган шэнэдхэлгэ бага гарза хохидолтойгоор заабол илалта түйлаха ёһотой. Хэрбээ энэ хэрэгэй аша үрэ ехэтэй байгаа һаань, энэ эрид эрьелтын, ороной хүгжэлтын хуби заяанда шухала удха шанартай түүхэтэ үе сагта арадтаяа хамга ехэ харюусалгатайгаар ажалаа ябуулха ёһотой политическэ партиие (шэнэдхэгдэһэн партиие) шадамар бэрхээр толгойлжо шадаа гэзшэ һаань, хубилган шэнэдхэлгэ заабол илалта түйлахал.

Иимэ нэгэн адли һанал бодолтой байһыетнай бишье, бидэ бултадаа ойлгон мэдэрбэбди. Иимээр ойлгожо байһанайтнай түлөө таанарта баяр баясхалан хүргэнэбди. Центральна Комитедэй ойлгомжо иимэл байна. Соностожо байһан шүүмжэлэлые бэе дээрээ даажа абанабди. Юундэб гэхэдэ, гол түлэб шүүмжэлэл, эндэ соностоһон шүүмжэлэл партиин хуби заяан тухай, ороной хуби заяан тухай анхарал оролдолгоор нэбтэрэнхэй байна. Тиимэһээ бидэ тэрэниие гол түлэб һайшаанабди. Тиихэдэ хүн бүхэндэ зорюулагдажа хэлэгдэһэн шүүмжэлхы ажаглалтанууд Центральна Комитедэй ямар нэгэн шатануудта, тэрэ тоодо ажал ябуулгада ушаржа байһан дутуу дундануудые элирхэйлэн харуулна бшуу. Эдэ бүгэдэ зүб лэ. Энээниие бидэ хүлеэн абанабди. Энэ талаар хэгдэһэн шүүмжэлэл, бүхы хөөрэлдөөн, үгэ буляалдаануудые орон дотор ойлгожо, дэмжэхэ байха гэжэ һананаб.

Партиин XXVIII съезд зарлаха болзорые дүтэлүүлхэ тухай асуудал Москвагай делегациин ба бусадай хэлэһэн үгэнүүд соо, бэшэгээр хэгдэһэн гүйлтанууд соо табигдана. Съезд зарлаха болзорые хахад жэлээр наашалуулһан байгаабди. Тэрэ 1991 ондо болохо ёһотой һэн. Зүгөөр бидэ энэ съездые байгша оной октябрь һарада зарлахые шиидээбди. Бүри эртэ, жэшээнь, июнь һарада зарлажа болохогүй юм гү?— гэһэн асуудал хэлсэгдээ. Хэрбээ ЦК-гай Пленумэй шиидхэбэриие баталан абалгын үндэһэ һуурида табигдаһан иимэ һанал бодолые хараада абажа, съезд зарлалгые хахад жэлээр дүтэлүүлэн, октябрь һарада болгоһон аад, тэрэниие июньдэ үнгэргэхэ гээшэ бүришье хүшэр хүндэ байха юм ааб даа. Хэблэлдэ толилогдоһон платформын үндэһэ һуури дээрэ парти дотор тон ехэ үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүдые үнгэргэжэ, эхин организацида, райондо, городто оршон байдалые, кадрнуудай асуудалые хубилгаха ёһотой тоосоото-һунгалтын ехэ кампани ябуулжа, съезддэ хүрэжэ ерэхые хүсэһэн байнабди. Тиигэжэ шэнэ хүнүүд съезддэ ерэхэ байна. Энэнь шэнэ зургаануудые бүрилдүүлгэдэ нүлөөлхэ байһаниинь элитэ. Тобшолбол, тоосооото-һунгалтын кампани али бүхы асуудалнуудые хаража үзэхэ, шиидхэхэ, олохон шэнэ хүнүүдые, шэнэ хүсэнүүдые дэбжүүлхэ ёһотой.

Иимэл бодолтой байгаабди. Энээн тухай би нэгэтэ хэлээ һэм. Мүнөө сэхэ руунь, партийна ёһоор хэлэнэб. Съезд үнгэргөөд, удаань һунгалта үнгэргэжэ болохо гэжэ зарим нүхэдүүд бодомжолно хэбэртэй. Хэрбээ эдэ бүгэдын болоогүй гэхэ гү, али партийна үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүдэй үнгэргэгдөөгүй һаань, аша үрэ ехэтэй, һайн ээлжээтэ съезд зарлажа шадахагүй байнабди. Тиин бидэ энээниие харюулха ёһотой бэшэ гүбди? Тиигээгүй һаа, маанадай хараалһан түбэй зургаануудта нэмэлтэнүүд болохогүй, хүсэнүүд шэнэлэгдэхэгүй байна. Зай, үнэн сэхэ руунь хөөрэлдэе. Платформо табигдаха, энэ талаар һанал бодол ехэ. Шэнэ Устав дээрэ хүдэлмэри хэгдэжэ байна. Тэрэниие зүбшэн хэлсэлгэдэ табижа болоно. Тиин июнь һарада съездые үнгэргэжэ болоно. Теэд, нүхэдүүд, энээн тухай үшөө дахин үшөө хэдэн дахин бодожо үзэхэ хэрэгтэй. Юрэдөөл, манайда түрүүшын хахад жэл нютагай Советүүдэй һунгалтануудта үнгэрхэ байха гэжэ бодомжолнобди. Энэмнай мүн лэ айхабтар ехэ политическэ кампани ха юм даа .Тэрэ шэнээр хүдэлхэ, шэнэ хүсэнүүдые, хүнүүдые элирүүлхэ ар-

ЗАҺАБАРИЛАГША

Шэлэй оньһожоруулагдамал заводто ажалша бэрхэ залуу хүдэлмэришэд олон юм. Тэдэнэрэй олонхидынь шэл үйлэдбэрилэн гаргадаг цехтэ шэл хайлуулагшадаар, отологшодоор хүдэлнэ. Мүн цехэй заһабарилгын албанда бага бэшэ залуушуул бии. 4-дэхи разрядай заһабарилагша Н. М. Миронов шэл отолхо түхеэрэлгэнүүдые заһабарилдаг юм. Шэл отологшодой хүдэлмэри тэрээнһээ ехэтэ дулдыдадаг байна. Харин Н. М. Мироновой салин хүлһэн тэдэнэрэй түйлаһан эсэсэй дүнгүүдһээ дулдыдана. Ингэжэ бэе-бэеһээ дулдыдахадаа, тэдэнэр бүтээсэ ехэтэйгээр хүдэлхые оролдоно. Н. М. Миронов харуулһалдаг түхеэрэлгэнүүдээ саг соонь заһабарилжа, шэл отологшодой үрэ бүтээсэтэйгээр ажаллаха эрхэ байдал олгоно. Энээнэй ашаар шэл отологшод халаан бүриингөө даабари амжалтатай дүүргэнэ бшуу. Жэшээлхэдэ, тэдэнэрэй халаан үнгэрһэн жэлэй даабари болзорһоонь урид дүүргэжэ, цехэй бусад коллективүүдэй дунда дэлгэрһэн социалис мүрысөөндэ түрүүлжэ гараһан байна.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: 4-дэхи разрядай хүдэлмэришэн Н. М. Миронов.

В. ГАРМАЕВАЙ фото.

ОЁДОЛШОДОЙ ОРОЛДОЛГО

Оёдолой үйлэдбэриин «Туяана» нэгэдэлэй Гусиноозёрскдохи филиалай коллектив үнгэрһэн жэлэй туршада амжалтатайгаар хүдэлжэ, районой промышленна предприятинуудай дунда дэлгэрһэн социалис мүрысөөндэ түрүүлжэ гараһан байна.

Ажахы эрхилэлгын шэнэ гурим үйлэдбэридөө зүбөөр нэбтэрүүлжэ, урмашама дүнгүүдые түйлажа шадаа. Жэшээлхэдэ, арадай үргэн хэрэглэмжын эд бараа үйлэдбэрилэн гаргаха жэлэй даабари болзорһоонь урид дүүргээ һэн. Бухыдоо 7,5 миллион түхэригэй продукци энэ хугасаа соо гаргаһан байха юм. Тиигэжэ продукци худалдаха даабариа сүм бэелүүлээ. Районой худалдаа наймаанай эмхинүүдтэ 14 янзын продукци эльгээгээ. Тэрэ тоодо хэдэн шэнэ эд бараан ороно. Саашадаа шэнэ түхэлэй продукци гаргахаар хараална. Мүн хүн зондо үнинэй һайшаагдаһан эд бараан үйлэдбэрилэгдэхэ юм.

Мүнөө филиалай коллектив байгша оной социалис уялгануудые абажа, тэрэнээ сүм дүүргэхын тула оролдосоон һайнаар ажаллажа байна.

С. ДАМДИНОВ.

АПК: ажалай эмхидхэл ба экономико

Энэ шэнэ жэлэй эхиндэ манай Могойтын районой хүдөөгэй ажалшадай нёдондо түйлаһан үрэ дүнгүүд дээрэ тогтожо, тобшо тэдыгээр хөөрэхэ хүсэлтэйб.

Ушарынь юуб гэхэдэ, округой бусад районуудтай сасуулбал, манайхин хүдөө ажахыгаа яһала урагшатай хүгжөөжэ, агрофирмэ, совхозуудай барaг һайн олзо оршотой жэлые дүүргээ.

Малай условно толгойдо абажа үзэхэдэ, 12,2 центнер тэжээлэй единицын хэмжээнэй тэжээл бэлэдхэгдээ. Тиимэһээ байгша ондо нёдондонойхиһоо бага бэшэ мяха гүрэндэ худалдаха арга боломжо манда бии. Жэшээнь, байгша ондо 6276 тонно мяха мяханай промышленностьда үгэхэ тухай хэлсээн баталагдаа. Иигэжэ продукци худалдалгын түсхэй хэлсээнэй ёһоор бэелүүлэгдэ-

ҮШӨӨЛ ЗОРИМГОЙ

Хэдэн тоо, баримта дурдая. Бүхы дээрээ хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилгэ энэ табан жэлдэ урда табан жэлэйхиһээ 33 процентээр ехэ болоо. Илангаяа тарян ажал түргэнөөр хүгжөөгдэнэ. Тодорхойлходо, энэ үедэ ороoһо тарян урдахи табан жэлэйхиһээ 63 процентээр ехэ абтаа. Жэшээнь, гансахан 1989 ондо тарян ажалаймнай хүдэлмэришэд 20 миллион түхэригэй продукци үйлэдбэрилөө. Үнгэрэгшэ жэлдэ ажахынууд 123 мянган тонно ороoһо таря хуряагаа юм. Гектар бүриһөө дунда зэргээр 21 центнер шахуугаар ургаса жэгдэрүүлэгдээ. Һүүлэй дүрбэн жэл соо манай хэдэн агрофирмэнүүд ороoһо тарянай баян ургаса хуряажа, нютагайхидаа урмашуулна. «Дружба», «Улаан-Одон», «Путь Ильича», «Россия» агрофирмэнүүд тарянай ургасые урдахи табан жэлэйхиһээ түс түстаа 53—38 процентээр дээшэлүүлэнхэй.

Хүдөө ажахын продукци гүрэндэ худалдалга баһал арбан нэгэдэхи табан жэлэйхидэ орходоо ороoһо тарягаар —1,5 дахин, мяхаар —3, һүөөр —34, нооһоор —5, үндэгөөр —11 процентээр дээшэлһэн байна. Гэхэтэй хамта районой хүдөөгэй ажалшад овощ болон хартаабха гүрэндэ худалдалгаар урагшаа алхам хэнэгүй. Тиигээшье һаа, эдэ зүйлнүүдээр гүрэнэй энэ жэлэй захил дүүргэгдээ.

Мал ажалай продукци үйлэдбэрилгэ нёдондо 29,5 миллион түхэригтэ хүргэгдөө һэн. Районой бүхы агрофирмэнүүд мяха худалдаха гүрэнэй түсэб-захилые дүүргээ. Хэмта 72.678 центнер мяхан гүрэндэ тушаагдаа.

Тэрэшэлэн үнгэрһэн жэлдэ могойтынхид урда жэлэйхиһээ 11 мянга 500 толгойгоор олон хурьгадые абаа юм. Зуун эхэ хонин бүриһөө дунда зэргээр 83 хурьган томо болгогдоо. Гэбэшье энэ үрэ дүнгөөр һанаагаа амарха ёһогүйбди. Хойшодоо зуун эхэ хонин бүриһөө 100 хурьгадые абадаг болохые эрмэлзэхэ байнабди. Манай түрүү ажахынууд мүнөөшье иимэ дүн түйладаг болонхой бшуу. Жэшээлхэдэ, забайкалиин нарин нооһото хонидые үсхэбэрилдэг «Коммунизм» агрофирмэ үнгэрэгшэ жэлдэ зуун эхэ хонин бүриһөө 109 хурьгадые томо болгоо.

дэг болоходо хоёр талын харюусалга дээшэлхэ зэргэтэй. Нүгөө талаараа хүүгэдэй эмхи зургаануудые, интернат болон больницануудые мяхаар таһалдуугүй хангалга һайжарха ушартай. Мүн дайнай ветерануд, олон үхибүүдтэй гэр бүлэнэр үнэгүй сэнтэй мяхаар хангагдаха болоно.

Ажахынууд нёдондо 91.684 центнер һү гүрэндэ худалдажа, гүрэнэй захилые 101 процент дүүргэбэшье, урзанданайхиһаа хараагүй бага сагаан эдеэ үйлэдбэрилөө. Тодорхойлбол, үнгэрэгшэ жэлдэ урда жэлэйхиһээ 2610 центнерээр бага һүн һаагдаа бшуу. Хойшодоо иимэ байдалтай яашье эбсэшэгүй гэжэ ойлгогдоно. Ленинэй нэрэмжэтэ, «Красный Октябрь» агрофирмэнүүд үнеэдэйнгээ һү шэмые илангаяа ехээр доошолуулаа. Үнеэн бүриһөө оройдоол 2000 килограмм һүн һаагдаа. Энэнь һүһаалиин коллективүүдэй хүтэлбэрилэгшэдэй, нютагай Советүүдэй гүйсэдкомуудай түс һалбарида анхаралаа һуладуулһанһаань болоо. Зүгөөр хаана энэ хэрэгтэ бодото анхарал хандуулагдадаг байнаб, тэндэ сагаан эдеэ үйлэдбэрилгөөр үрэ дүнгүүдынь яһала һайн. Жэшээлхэдэ, Догойн «Россия» агрофирмэ 12.000 центнер түсэбэй орондо 13.252 центнер һү гүрэндэ тушаагаа. Эндэ сагаан эдеэ үйлэдбэрилгын гаргашаяа харюулдаг болоһоной ашаар ажахы горитойхон ашаг олзошье оруулна. Һү гүрэндэ худалдажа олоһон мүнгөөрөө хүн зондоо салин хүлһыень жэншэдгүй түлэнэ. Эндэхи һаалиин фермэнүүдтэ хүнүүдэй ажаллаха, амарха эрхэ байдал бии болгогдонхой. Ажахын профкомой түрүүлэгшэ, соёлой хүдэлмэрилэгшэд, мүн агрофирмын түрүүлэгшэ арба хоноод лэ заабол һаалишадаа эрьежэ, байра байдалаарнь, ажал хэрэгээрнь һонирходог, туһа хүргэдэг юм.

Үшөө нэгэ асуудал гэхэдэ, райондо үнеэдһээ түл үсөөнөөр абтана. Муугаар хооллуулһанай, искусственнэ үрэжүүлгын хангалтагүй байһанһаа ажахынуудта үнеэдэйнь 25—40 процентнь һубайрна. Энээнһээ болоожо, айхабтар ехэ гарзада ороно. Гэхэтэй хамта абтаһан нарай туглнууд олоор гарзалһаар. Эдэ бүгэдэ дутагдалнуудые һаяын сагта усад-

Малай үбэлжэлгэ—шанга шалгалта

ОЛОН БЭРХЭШЭЭЛЭЙ УШАРБАШЬЕ...

ТээМэндэ Баян-Гол, Сагаан-Морин нютагуудаар ябахадаа, малшадай үбэлжөөнүүдтэ хүрэжэ, эндэ адууһа малай хэр һайн ондо оруулагдажа байһаар һонирхоо һэмди.

Бэлшэр гэжэ газарта залуу малшан Баир Жагбаев, ажалай ветерануд, наһанайнгаа амаралтада гараһан эжы, абатая, ахатаяа ажалладаг, ажаһуудаг. Маанадай тэрээндэ хандажа, заншалта ёһоор:

— Малай үбэлжэлгэ хэр үнгэргэгдэжэ байнаб?— гэжэ асуухадамнай, иигэжэ хэлэнэ:

— Гэмгүй даа. Хаража, өөһэдөө сэгныт даа.

Гэрэйнь зосоо, газаагүй ариг сэбэр, туглнуудайнь байра дулаан, сагаадагданхай. Түлеэ залһан элбэгээр бэлдэгдэнхэй. Үбһэеэ өөһэдөө зөөгөө юм.

Баир Доржиевичай үүсхэлээр Бэлшэрэй малай байра дээрэ нёдондо хоёр бүлын һууха шэнэ гэр, 120 толгой үхэрэй багтаха шэнэ хашаа баригдаа. Ажалша хүн зонтой хөөрэлдэхэдэшье урматай байна.

— Нёдондо тугал абаха, мяха үйлэдбэрилхэ шэглэлтэй фермын 119 үнеэдэйнгээ зуун эхэ мал бүхэнһөө 82 тугал абаабди,— гэнэ.

Баир 1987 онһоо энэ гүүртые даажа абаад, баабай, эжынгээ малшан угай зүргые үргэлжэлүүлээ. Тэдэнь наһанайнгаа амаралтада гараашье һаа, албанайнгаа һүүлдэ Баир хүбүүнэйнгээ түб буусадаа механизатораар хүдэлжэ байхадань, тэрээнээ зууршалжа, гүүртээ тушааһан юм. Аба, эжынь аша хүбүүн Дэлгэрээ үргэжэ, хүмүүжүүлжэ, Баиртаа дүй, дүршэлөө дамжуулан, заабари һургаалаа захижа, һанаа сэдьхэл дүүрэн, һайхан заншалтай ажаһуудаг. Баирай наһанайнь хани нүхэр Галина гурбадахи отделениин малай эмшэнэй мэргэжэлтэн хадаа һургуулида һурадаг ехэ басагантаяа түб бууса — Сагаан-Морин тосхондоо байдаг.

Мүн энэл ута жалгын үбэр майлаар үгсэн олон малай гүүртэнүүд оршодог. Ута Жалга гэжэ нютагта Баир Жагбаевай дүү хүбүүн Борис Доржиевич өөрынгөө гэр бүлэтэй, үеынгөө залуу нүхэр хүбүүнтэй 106 толгой үүлтэр һайнтай үсхэбэрилэгдэхэ, худалдаанда гаргагдаха гунжадые харууһалдаг, мүн лэ тэрэнэй өөрынь хэлээшээр, энэмнай баһал түрэхэ гарахаһаа угай малшан гэзшэ.

Иимэ угай бусадшье залуу малшад эндэ олон. Жэшээнь, Сагаагшан гэжэ газарта тугалтай үнеэдые харууһалдаг малшан Владимир Дулмаевич Тубанов мүн үбэлжэлгээ һайнаар үнгэргэжэ байна. Владимир Тубанов дүрбэдэхи жэлээ эндэ хүдэлнэ. Тэрэ харууһалдаг 92 үнеэдһээ нёдондо 70 тугал абаа һэн. Малайнь хашаа хуушараа, шэнэ байра баригдажа эхилһэн аад, үнгэрһэн жэлдэ дууһагдангүй байшоо. Отделениин хүтэлбэрилэгшэд энээниие һайн мэдэнэ, түргэн хэмжээн абтаха ёһотой.

Баһал иимэрхүү байдал Жаргал Бадмажапович Чимитовэй даадаг эмэ буруудай гүүртэ дээрэ дайралдаба. Жаргал гэр бүлэтэеэ, өөрынгөө дүү хүбүүнтэй 105 буруунуудые харууһалдаг юм. Барилгын материалнуудай үгы дээрэһээ малайнь байра хүсэд бэлэн болгогдоогүй үбэлжөөндэ ороо. Тиимэһээ тэрэ өөрөө арга хүргыень оложо, шадал зэргээрээ дулаалаа.

Энэ отделенидэ һайн юумэн гэхэдэ, бүхы гүүртэнүүд үбһэ тэжээл элбэгээр, үбэлдөө хүрэхөөр зөөжэ абанхай. Үбэлжэлгын үедэ малшадай бэелүүлхэ социалис уялганууд саг соогоо хуу баталагдаһан байна.

СССР-эй 50 жэлэй нэрэмжэтэ совхозой гурбадахи отделенидэ юрэнхыдөө малай үбэлжэлгын муу бэшээр үнгэргэгдэжэ байбашье, дутагдалнууд үшөөл бии. Хүрэһэн лэ малшаднай үбэлжөөнэй эхилһээр автолавка нэгэшье ерэжэ, худалдаа наймаа эмхидхээгүй гэжэ гомдонод. Мүн соёлой эмхинүүд—агитбригада, библиотекэ гэхэ мэтэ баһал иишэ тон үсөөн ябадаг байна. «Малай үбэлжэлгэ түлэг ябажа байна гэжэ мэдэнэгүй гэзшэ гү?»— гэжэ тэдэнэр гайхана.

Сагаан-Моринной сомоной Советэй хүтэлбэрилэгшэд урид абаһан тогтоолойнгоо ёһоор үбэлжөөнэй үедэ бэелүүлдэг хүдэлмэриеэ хэзээ хүсэндэнь хүргэхэ юм ааб гэжэ асуухаар. Совхозой парткомдошье энэнь сэхэ хабаатай.

Үшөө нэгэ бэрхэтэй асуудал гэхэдэ, үбэлжэлгын эхеэр Бэлшэрэй гүүртын дүтэ шадарай булагта уһан үгы байгаад, малшад үхэрнүүдээ 3 модоной газарта тууха баатай болоо һэн. Малай уһалуури эмхидхэхэ, тэжээл буйлуулха болон бэшэшье ажалай талаар ажахын инженерно албанай мэргэжэлтэд яһала ехэ юумэ хэхэ ёһотой ааб даа. Тиихэдэ республикын «Ремсельбурвод» эмхиин харьяата проектнэ институдай (директорынь нүхэр Степаненко) зохёоһон проектээр эндэ хэдэн худагууд үрэмдэгдэжэ бии болгогдоһон юм. Тэдэнэй зариманиинь ашаглалгада үгтэһэнһөө хойшо нэгэшье үдэр хүдэлөөгүй. Эдэ худагуудые үрэмдүүлхын, оньһыень тодхохын тула түс совхоз аяар 140.250 түхэриг мүнгэ түлөөд, һула һалаа. Зэдын районой түб Петропавловкада байрладаг тэрэ предприятиин мэргэжэлтэд 2—3 дахин эндэ «залагдажа» ерээшье һаа, хэһэн, бүтээһэн юумэниинь үгы!

Мүнөө болотор совхозой инженерно албанай тушаалтад үрэмдүүлһэн эдэ худагуудай хүдэлөөгүй байһандань, малшадай ажалда туһа хүргэхэ аргагүй байһандаа халаглана. Эдэ бүгэдын түлөө хэнһээ асуултай гэзшэб?

Үнгэрэгшэ жэлэй ган гасуурһаа боложо, энэ ажахыда үбһэ тэжээл хоморшог, малайнгаа условно толгой бүхэндэ 4—5 центнер единицэ болохо үбһэ хоолтойшье һаа, эндэхи малшад үбэлжэлгые муу бэшээр үнгэргэхэ гүйсэд эрмэлзэлтэй, эрид шиидэнги хүдэлнэ.

В. ДАНЖАЛОВ,
манай корр.

Захаамина район.

Арадай кандидадууд

ОМАНДИР

ска училищада hуража гараа бэлэй. Эндээ хоёр жэлэй туршада hураhанай hүүлээр Улаан-Үдын авиапредприятида ажаллахаяа эльгээгдэhэн юм. 1977 оной алтан намарhаа эхилжэ, мүнөөдэр хүрэтэр АН-2 самолет республика соогуураа жолоодожо ябана. Агаарай соморхон энэ онгосо республикын ажалшадта, илангаяа геологууд, ангуушадта эгээл таатай, зохид транспортнь болоhоор үнинэй. Залуу летчик абаhаар тус онгосын хоёрдохи пилодоор хүдэлжэ, дүршэл баянтай летчигүүдэй hургаал, заабари hайнаар хадуун шудалаа, ажалдаа хэрэглэжэ шадаа гэхэдэ, алдуу болохогүй.

Тэрэ зургаа, долоон жэлэй туршада республикынгаа нютагууд руу пассажирнууд болон ашаа зөөхэ, шэрэхэдэ, ходо оролдожо, үүсхэл гаргажа ябадагаараа үетэн нүхэдэйнгөө дундаhаа онсо шалгардаг, урагшаа hанаатай, эрхим мэргэжэлтэн байhанаа гэршэлhэн, харуулhан байна бшуу. Тиигэжэ 1979 онhоо АН-2 самолетой командирай тушаалда дэбжүүлэгдэжэ, өөрөө залуу летчигүүдые дахуулжа, hургажа ябаха ёhотойл замай залууршадай нэгэн болонхой.

Ажабайдалдатнай ямар нэгэ hонирхолтой, хүнэй hанаан үнөөндэ ороогүй орёо ушарнууд дайралдаа hэн гү?

— Энэ ушар 1980 оной июниин 5-най үдэр болоо бэлэй. Улаан-Үдэhөө Нижнеангарск хүрэтэр пассажирнуудые абаашаад, гэдэргээ бусаха замдаа аюулда ороо hэмди. Байгал далайн урда эрье хүрэхын тэндэ самоледоймнай мотоор гэнтэ пур-пар гээд унтаршоо бэлэй. Ихэдэнь яаха, хээхэ гээшэб? Тэрэ дороо бууха гэхэдэ, үндэрөөр ургаhан нарhанууд ханатан жэрылдэнэ. Болоhон юумэн тухай түбэй диспетчертэ рациар дуулгаад, дүтын аэродром — Горячинскда бууха гэhэн шиидхэбэри абтаа hэн. Тиигэжэ оhол аюулда оронгүй, далита онгосоёо тус аэродром дээрэ буулгажа үрдеэ hэмди, — гэжэ нүхэр Иванов тэрэ аюултай сагаа hанаандаа оруулан хөөрэнэ.— Агаарта болоhон аюулай үедэ пассажирнуудаа гэмтээнгүй, машинаяа hалгаангүй бүрин бүтэн буужа үрдихэб гэжэ hанаагүй бэлэйб. Юуб гэхэдэ, унтарhан мотоортой самолет агаараар минин лэ hолжоржо ябахадаа, аюултай, хүшэршье байгаа hэн.— гээд тэрэ үгэеэ үргэлжэлүүлнэ.

Хэдэн мянган метр үндэртэ аюулда ороhон агаарайнгаа онгосо, пассажирнуудые гэмтээнгүй газарта буулгажа шадаhан Александр Ивановто Зүүн Сибириин граждан авиацийн управлениин шиидхэбэреэр хоёрдохи классай пилодой нэрэ зэргэ болзорhоо урид олгогдоhон, шан барюулагдаhан юм.

Ажалай баян дүршэлтэй болодо ябаhан Александр Иванов энэ жэлэйнгээ зун аха дүү Монголой Арадай Республикада ажаллахаяа эльгээгдэhэн байгаа. Энэ үедэ аха дүү орондо уласхоорондын удха шанартай ехэ барилга—Эрдэнэтын хотодо комбинат мүндэлжэ эхилээ hааб даа. Эрдэнэтын барилгын управлениин мэдэлдэ эльгээгдэhэн нютагаймнай хүбүүн аха дүү ороной ажалшадта туhаламжа үзүүлэн, Монгол hайхан ороной огторгойн уудамаар далита онгосоёо жолоодон, олон тоото даабаринуудые үнэн сэхээр дүүргэдэг байгаа гээшэ. Тэрэ тус ороной Бага-Нуур, Бурундуур нютагуудай хэбтэшэнүүдые ашаглаха барилгануудые бодхоолсохо хүдэлмэридэ хабаадалсажа, бага авиацийн «хүдэлмэришэ» гэгдэдэг АН-2 гэжэ агаарай онгосын бүхы шадабари харуулаа юм. 1987 ондо аха дүү оронhоо тоонто нютагаа бусажа ерэхэдэнь, нүхэр Ивановто МНР-тэ байдаг СССР-эй Генеральна консулой, Эрдэнэтын барилгын управлениин болон Зүүн Сибириин граждан авиацийн управлениин Хүндэлэлэй грамота, үнэтэ бэлэгүүд барюулагдаhан байха юм.

Ажал гэхэдэ, гэдэргээ бүлялдадаггүй, урагшаа hанаатай Александр Иванов Улаан-Үдын авиапредприятиин эскадрилиин командирай орлогшоор, удаань 1988 онhоо командираар дэбжүүлэгдэhэн байгаа. Олон тоото далита онгосонуудые жолоодогшодой, инженер, технигүүдэй хүтэлбэрилэгшэ болоhон Александр Селиверстович урдаа табигдаhан даабари, зорилгонуудаа дүүргэхын тулада үдэр бүри оролдожо, коммунис ёhоор ажаллажа, хүтэлбэрилжэ ябана гээшэ.

Улаан-Үдын авиапредприятиин ажалша коллективэй түлөөлэгшэдэй конференци дээрэ Александр Селиверстович Иванов hунгуулиин Улаан-Үдын городской территориальна 807-дохи округhоо РСФСР-эй арадай депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдэжэ, этигэл найдал үзүүлэгдэбэ.

Б. ЦЫРЕМПИЛОВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: (зүүн гарhаа) авиапредприятиин парткомой секретарь В. Т. Протасов, эскадрилиин командир А. С. Иванов, авиапредприятиин командирай политическэ талаар орлогшо В. М. Сухоруков гэгшэд коллективэйнгээ урда табигдаhан зорилго, даабаринуудай хэр зэргээр дүүргэгдэhэнийе зүбшэн хэлсэжэ, хөөрэлдэжэ hууна.

Авторай фото.

...Д ЭМШЭЛЭЛГЫЕ ...ЭС ХҮГЖӨӨХЭ

хэдэ, болохо ха. Ондоогоор хэлэхэдэ, хүнэй бэе махабад соо байдаг «хоёр ондоо хүсэнэй жама» гээшэ.

Космофизическэ зүйлнүүдэй («газар», «эгаар», «гал», «уhан», «дайда») тааралдуулан гуримшуулгын хүсэнүүдтэй («рлунг», «мкхрис», «бад-кан») харилсадаг өөрсэ янзанууд угаа hонирхолтой юм. Жэшээлхэдэ, эхин «рлунг» «агаараар» дэмжэгдэдэг, «мкхрис» — «галаар», харин «бад-кан» «уhаар» ба «газраар» дэмжэгдэдэг байна. Эндэhээ уламжалхада, бэеын тамирай гү, али үбшэн хабшанай байдал тэдэнэй хэр зэргээр тааралдаhанhаа дулдыдадаг гээшэ.

Хэр угhаа хойшо тогтоhон эдэ ойлгомжонуудые ба hулдэ тэмдэгүүдые сэхэ оршуулжа ойлгоhоной хэрэггүй. Харин тэдэнийе зарим органуудай ба бүхэли үлхөө зүйлнүүдэй гуримшуулгын оньhые нэгэдүүлэн хамтадхаhан удха шанараарнь ойлгохо хэрэгтэй хаш.

Түбэд эмшэлэлгын юрэнхы ёhо гуримуудай гол дүримүүд, элдэб шатанууд ба тэдэнэй дотоодын үлхөө холбоон hарбаалжанай түхэлөөр харуулагданхай. Тиихэ мүртөө заншалта эмшэлэлгын эшэ үндэhэндэ түшэглэдэг теоретическэ юрэнхы эрдэм мэдэсэ, бодотоор хэрэглэгдэхэ аргануудай хубинууд онсо илгагдан зураатай.

Элдэб үбшэнгүүдые хубаарилан, илгалга, уридшалан hэргылгэ, эмшэлэлгэ олоной hонирхол татадаг гээшэ. Үбшэлhэн хүнэй шуhанай сохисын хубилдаг шэнжээр үбшэниие уридшалан hэргылхэ аргада тусгаар анхарал хандуулагдадаг байна. Хүнэй бэе махабад соо хоорондоо холбоотой hудаhаар шуhан ябадаг юм гэжэ эртэ урдын номууд заабаридаг юм. Энэ бодомжодо үндэhэлэн, хүнэй бэеын ямар нэгэн органой байдал заха газарта, илангаяа шуhанай сохисодо нүлөөлдэг гэжэ түбэд эмшэд тоолодог байна. Ондоогоор хэлэхэдэ, шуhанай сохисын илгаагаар элдэб үбшэ уридшалан hэргылжэ болохо гэжэ тоологдодог байгаа.

Хүнэй бэеын тамирые эм домгүйгөөр hэргылэн хүдэржүүлхэ арганууд үргэнөөр дэлгэрhэн юм. Илангаяа зүүгээр аргалга, бэе махабадаа хүдэржүүлхэ мэтын элдэб арганууд мэдээжэ байhан байна.

Түбэд эм дом тухай хэдэн үгэ хэлэлтэй. Бүхыдөө 1300 гаран янзын эм дом бии юм. Харин ганса эмдэ 3-hаа 25 хүрэтэр янзын элдэб холисо зүйлнүүд ородог байна. Хүнэй ажаhууhан газарта тэрэниие тойроод байhан бүхы юумэнүүд эм дом болохо аргатай гэжэ тоологдодог. Тусхайлбал, үнэтэ шухаг зүйлнүүдhээ, шулуунhаа, ургамалнуудhаа, амитадай яhа уhанhаа, арhа шүрбэhэнhөө эм домдо орохо зүйлнүүд абтадаг юм.

Тиин түбэд эмшэлэлгын номууд соо эртэ урдын эмшэдэй бэшэhэн материалис үзэл бодомжонууд теоретическэ ёhо гуримуудай ба олон захяа заабариин эшэ үндэhэн болодог байна. Тэдэ бодомжонууд болбол олон зуун жэлнүүдэй дүй дүршэлдэ түшэглэжэ, үбшэнтэниие эмшэлэлгэдэ шалгагданхай.

Россида түбэд эмшэлэлгын дүй дүршэлые үзэхэ ба хэрэглэхэ талаар хүдэлмэри Бадмаев, Поздеев, Ульянов эхилhэн байна.

Удаань СССР-тэ Гаммерман, Варлаков, Семичев, Вершинин, Яблоков, Саратиков, Думенова, Гусева, Куваев, Блинова болон бусад hонин шэнжэлгэнүүдые хээ hэн. Тэдэнэй хэhэн шэнжэлгын ашаар түбэд эмшэлэлгын хэдэн номуудород хэлэн дээрэ оршуулагдажа, оронoймнай элүүрые хамгаалгын хүдэлмэридэ ургамал гарбалтай хэдэн эм домууд нэбтэрүүлэгдээ бэлэй. 1975 онhоо Буряадай эрдэмэй түбтэ түбэд эмшэлэлгын үг баялигые комплексоор шэнжэлэлгэ эхилhэн байна. Энэ хүдэлмэридэ тусхай мэргэжэлтэд, түбэд эмшэлэлгын ёhо гуримуудые үргэлжэлүүлжэ ябаhан хүнүүд хабаадалсана. Тиин теоретическэ талаар горитой дүнгүүд түйлагдаа. Манай хизаарай ургамалнуудhаа хүсэ ехэтэй 19 янзын эм дом зохёогдоо. Тэдэнэй 13-дань авторска гэршэлэлгэнүүд үгтэhэн байна.

Монгол ороной эрдэмтэдтэй сүг эм домто ургамалнуудаар шэнэ эм бэлдэгдээд, 1982 онhоо хойшо Улаан-Баатарай фармацевтическэ фабрикада үйлэдбэрилэгдэжэ, хотын үбшэнүүдые эмшэлэлгэдэ МНР-тэ хэрэглэгдэнэ. Түбэд эмшэлэлгын ёhо гуримуудта үндэhэлэн, манай түбэй хүдэлмэрилэгшэд орон соогоо түрүүлэн эм домто комплексно препарат зохёогоо. Тэрэниие Хабаровскын химико-фармацевтическэ завод 1991 онhоо гаргажа эхилхэ юм. Мүнөө СССР-эй Элүүрые хамгаалгын министерствын фармакологическа комитедтэ баталагдахаар шэнэ 2 эм үгтэнхэй. Нэгэниинь эльгэ hэргылэн эмшэлхэ ёhотой. Нүгөөдэнь хотын ба бүдүүн гэдэhэнэй элдэб яранууды аргалха хүсэтэй юм. Клиникэдэ туршагдажа үзэгдэхөөр үшөө 2 шэнэ эм тус фармакологическа комитедтэ эльгээгдэхэ. Эдэ эмүүдэй онсо шэнжэнь юун болоноб гэхэдэ, тэдэ хүсэ ехэтэй, бэе махабадай органуудта муу нүлөө үзүүлдэггүй, тэдэниие удаан болзор соо хэрэглэжэ болоомоор байна. Нэгэ эм соо биологическа эдэбхитэй зүйлнүүд бүхэли комплекс болоод байхадаа, нүлөөлхы аша үрыень али бүхы талаар олошоруулжа, хүнэй бэе махабадай өөрынгөө дотоодын байдалые тааралдуулан гуримшуулгые элсүүлнэ.

Түбэд эмшэлэлгын зарим ёhо гуримуудые шэнжэлэлгэдэ оронoймнай эрдэм-шэнжэлэлгын институдууд, hуралсалай зургаанууд хабаадалсадаг юм. Тэрэшэлэн Буряадай эрдэмэй түб Индиин, Хитадай, Монгол ороной, Японой, Франциин, США-гай, ФРГ-гэй түбүүдтэй зохёохы холбоо барисаа тогтоонхой, бэе бэеhээ зүбшэл заабари абажа байдаг юм.

Түсэбүүд тухай гэбэл, иимэ байна. Түбэд эмшэлэлгэ тухай урданай номууд саашадаа хэблэгдэжэ байха, шэнэ эм домуудые зохёолго үргэлжэлүүлэгдэхэ, үргэнөөр дэлгэрhэн үбшэнүүдые hэргылхэ ба аргалха шэнэ арганууд бэдэрэгдэхэ, эм домуудые бэлдэхэ ба гаргаха талаар эрдэмэй-үйлэдбэриин хамтын предприяти бии болгогдохоор хараалагдана. Түбэд эмшэлэлгээр орон дотороо эрдэмэй харилсаан үргэдхэгдэхэ, харин оронуудай мэргэжэлтэдтэй холбоо барисаан улам батажуулагдаха. Эдэ бүгэдын ашаар түбэд эмшэлэлгэ бүри гүнзэгыгөөр шэнжэлэгдэжэ, элүүрые хамгаалгада горитой ехэ туhа хүргэгдэхэнь лабтай.

С. НИКОЛАЕВ,
Буряадай эрдэмэй түбэй туршалгын фармакологиин лабораториие даагша, медицинын эрдэмэй доктор.

«Буряад зандаа үлэхэ гү, али...»

гэhэн М. Очировай бэшэг тухай

ХЭНДЭ ҺААЛТА ХЭҺЭН БАЙГАА ХАБ?

«Буряадууд зандаа үлэхэ гү, али...» гэhэн М. Очировай статья «Буряад үнэндэ» (1989 оной ноябриин 23) уншаhан байнаб. Энэ статья тон саг соогоо бэшэгдээ гэжэ тэмдэглэхэ байнаб. Энэ ехэ зүб бэшэгдэнэ гээшэ. 1940-өөд онуудаар, 1956 он болотор тоо бодолгын номууд, ботаника, географи, түүхэ болон бэшэшье предмедүүдээр учебнигүүд түрэлхи хэлэн дээрэмнай хэблэгдэдэг бэлэй.

Мүнөөнэй залуушуул буряадаар хөөрэлдэхэдөө, буруу hарюугаар, үнгэрхэдөө,ород болон хари хэлэнүүдые холижо байжа дуугаралдадаг болонхой. Энэ тон буруу гээшэ. Мүнөө сагта hуралсалай предмедүүдые илангаяа 1-дэхи классhаа эхилээд, 7—8—9-дэхи классууд хүрэтэр үндэhэн хэлэн дээрэ үзэдэг болоо hаа, түрэлхи хэлэмнай мартагдаха тээшээ хадуурхаа болихо hэн ха.

Юрэдөө, юртэмсэ дэлхэйн хуули ёhые, амитад, ургамал, байгаалиин үзэгдэл тухай түрэлхи хэлэн дээрээ буряад үхибүүдтэ ойлгосо абхуулха гэhэн hайхан эрмэлзэл хэндэ hаалта хэhэн байгаа хаб гэжэ би мүнөө гайхадагби. «Треугольник» гээшые **гурбалжан**, «угол» гээшые **булан** (сэхэ булан, хурса булан, мохоо булан г. м.), **нэмэхэ, хороохо, арьбадхаха**, хубаaха гэхэ мэтын хэр угайнгаа томьёо үгэнүүдые мэдэхээ болиhон ябадалые зүб гэхэ байна гүт?

Хамаг учебнигүүдые буряад хэлэн дээрэ оршуулhан ябадал буруу байгаа гэжэ арадаймнай поэт Николай Дамдиновай нэгэ суглаан дээрэ хэлэжэ байна гэжэ дуулаад, ехэл гайхаа бэлэйб. Киселевой геометриие, Ларичевай алгебрые үндэhэн хэлэн дээрээ шудалhан буряад хүбүүдэй дундаhаа эрдэмэй үндэр зиндаатай, гайхамшагта математигууд ургажа гаранхай бэшэ гү?

Буряадай эрдэмтэд энээн тухайда hаналаа табихаар болоо гэхэ байнаб.

Ф. БАЛДАНОВ,
хүдөө бэшэгшэ.

СССР-эй ГҮРЭНЭЙ БАНКҺАА

Ородой уран зохёолшо А. П. Чеховэй түрэhөөр 130 жэлэй ойтой дашарамдуулан, 1 түхэригэй дурасхаалта монетэ 1990 оной январиин 18-hаа гаргагдаба.

1 түхэригэй дурасхаалта монетэ сагаан үнгэтэй зэд-никелиин холисоор шудхагданхай. Тэрэ 31 миллиметр диаметртэй.

Тэрэнэй нюур болон ара талань захаараа наашаа гараhан гурьбатай юм.

Монетын нюур талада СССР-эй Гүрэнэй герб зурагданхай, «СССР», «1 түхэриг», «1990 гэжэ бэшээтэй.

Монетын ара таладань А. П. Чеховэй дүрэ тобойлгон зурагданхай, баруун таладань «1860», «1904» гэhэн тоонууд хоёр мүрөөр бэшэгдэнхэй, зүүн таладань уран зохёолшын, драматургын, врачай хогшол зөөри зурагданхай, харин доодо таладань уран зохёолшын гар табилгань адляар гаргагданхай.

Монетын захаарнь «1 түхэриг» гэжэ хоёр дахин бэшээтэй.

А. П. Чеховэй түрэhөөр 130 жэлэй ойдо дурасхаалта монетэ 3 миллион хэhэгээр гаргагдаа, тэдэнэй 0,4 миллион хэhэгынь hайн шанартай металлаар хэгдэнхэй.

Заагдаhан монетые мүнөө үедэ бии байгаа бүхы монетэнүүдтэй хамта гүрэнэй, кооперативна, ниитын предприятинууд, эмхи зургаанууд, организацинууд, колхозууд, хүнүүд бүхы түхэлэй түлбэринүүдтэ абаха, мүн тоосоонуудта, нөөсэлгэнүүдтэ, аккредетивүүдтэ, почтоор мүнгэ эльгээхын тула ямаршье хизаарлалтагүйгөөр СССР-эй банкнуудай эмхи зургаануудаар, Хэлхээ холбооной министерствэнүүдэй предприятинуудаар абтаха ёhотой.

ХИЛЫН СААНАҺАА
ТАСС · АПН

ЭБЭЙ КОНФЕРЕНЦИ ЗАРЛАХА

НЬЮ-ЙОРК. Дүтын Зүүн зүг тушаа уласхоорондын эб найрамдалта конференцидэ ООН-ой Аюулгүйн Соведэй саг үргэлжын табан гэшүүд эдэбхитэйгээр бэлдэхэ ёhотой гэжэ Нэгэдэмэл Нацинуудай Организациин дэргэдэхи Араб гүрэнүүдэй лигын саг үргэлжын адаглагша Кловис Максуд тэмдэглэбэ. Иимэ конференциие зарлалга мүнөөнэй уласхоорондын байдалые гуримшуулан hайжаруулха арга олгохо байна гэжэ тэрэ хэлээ. Амгалан тайбанаар ажаhууха талаар Израилиин эрхые араб оронууд мэдэрбэ гэжэ Максуд мэдүүлээ. Гэбэшье Тель-Авив мүнөө хүрэтэр энэ талаар палестин арадай эрхыень хаhажа байнхай. Тус ороной правительство палестинынхидтэй хөөрэлдөөнүүдые хэхые урдынхидал мэтэ хүсэнэгүй гэжэ Израилиин ябуулганууд элирхэйлэн харуулба.

СССР-hээ Израиль нүүжэ ерэhэн еврейнүүдэй заримаинь булимтаран эзэмдэгдэhэн Палестинын газар дээрэ хуули бусаар эндэ байгуулагдаhан Израилиин hууриин тосхонуудта тараагдажа болохо гэжэ ЛАГ-ай саг үргэлжын адаглагша hанаагаа зобожо байhанаа мэдүүлбэ.

Тэрэнэй хэлэhэнэй ёhоор, энэнь араб газар нютагуудта түбхинэн hуурижаха гэhэн Израилиин правительствын политикаяа үргэлжэлүүлхэ шалтагаан болоходоо магадгүй.

РОССИН ФЕДЕРАЦИИН НЕДЕЛИ

СТОКГОЛЬМ. Совет Россин түгүүд энэ жэлэй намар Эребру гэжэ выставкын комплекс дээрэ намилзуулагдажа байна. 800 жэлэй түүхэтэй эртэ урдын, Швецидэ хурдан түргэнөөр хүгжөөгдэжэ байhан индустриин энэ түбтэ РСФСР-эй недели үнгэргэгдэхэ юм. Тэрэнэй программа экономическа ба эрдэм ухаанай хүсэндэ, эгээл ехэ Совет республикын соёлой ба ниитын ажабайдалда зорюулагдаха. Экспозициин 17 бүлэг эрдэмэй институдуудай, промышленна нэгэдэлнүүдэй, элүүрые хамгаалгын ба социальна hалбариин эмхи зургаануудай ажал ябуулга тухай хөөрэхэ байна. Москвагай Таганкадахи театрай, бусад мэдээжэ коллективүүдэй концерт-наадан соёлой программада оруулагдаха. Россин уран зураашад болон модельернүүдэй хүдэлмэри табигдажа, харуулагдаха юм.

Россин Федерациин иимэ үргэн ехэ портрет манай орон дотор түрүүшынхеэ табигдажа харуулагдаха байна гэжэ Эребру хотын мэр, «Швеци — Советскэ Союз» гэжэ бүлгэмэй холбооной правлениин гэшүүн Аксель Гисслен ТАСС-ай корреспондентдэ хэлэбэ. Совет общество дотор бэелүүлэгдэжэ байhан хубилган шэнэдхэлгэтэй, нюусагүйгөөр олондо мэдээсэлгэ хоёр ороной хоорондохи харилсаае шэнэ шатада гаргаха байна гэжэ тоолонобди.

Эребру болон хүршэ хотонуудта мүнөөнэй индустри үргэнөөр хүгжөөгдэнхэй. Выставкэ эмхидхэжэ байhан Швециин эмхи зургаануудай хүтэлбэрилэгшэд эндэ ерээд байhан республикын делегацитай зүбшэн хэлсэхэ юм. Харилсаанай арга боломжонуудта Швециин талын үзүүлхэ сэгнэлтые бидэ гүйсэд дэмжэнэбди гэжэ РСФСР-эй делегациие толгойлhон РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо Т. Н. Левина хэлэбэ. Эребру хадаа hайн социальна hалбаритай, мүнөөнэй предприятинуудтай город юм. Эндэ үнэн зүрхэнэй харилсаануудай болохо байhанда политическэ ба худалдаа наймаанай бүлэгөөрхидтэй, олониитэтэй уулзалгануудhаа ойлгобобди.

АЛБАНАЙ ХЭРЭГЭЭР ЕРЭБЭ

БУДАПЕШТ. Франциин Республикын президент Ф. Миттеран Венгриин саг зуурын президент М. Сюрештэй уулзаба.

Венгридэ моральна ба политическэ дэмжэлгэ үзүүлхэеэ, хоёр талын харилсаае саашаданъ хүгжөөн бэхижүүлхэеэ, Европын бусад оронуудтай харилсаанда нүлөөлхэ гээшэ Франциин хүтэлбэрилэгшын албанай хэрэгээр ерэлгын гол зорилго болоно гэжэ М. Сюреш хөөрэлдөөнүүдэй дүнгүүдээр абтаhан тобшо мэдүүлгэ соогоо тэмдэглээ. Хэрбээ Венгриин болон Франциин хоорондохи соёлой харилсаа холбооной hайнаар тогтоогдонхой байгаа гээшэ hаань, экономическа харилсаан тиимэ гэхын аргагүй гэжэ тэрэ хэлэбэ. Франциин экономическа партнернуудай дунда Венгри 60-дахи hуури эзэлдэг. Һүүлэй hаранuудай үйлэ хэрэгүүд зүүн болон баруун оронуудай хоорондохи харилсаануудые үндэhөөрнь хубилгаа. Венгриин уласхоорондын харилсаа холбоон шэнэдхэгдэн хубилгагдаа гэжэ М. Сюреш тэмдэглээ.

Венгри Зүүн Европын оронуудай дунда түрүүлэн шэнэ зам бэдэржэ эхилhэн байна гэжэ Ф. Миттеран мэдүүлбэ. Энэ түби дээрэ тогтууритай hайн байдал үшөөл байгуулагдаагүй байhаар гэжэ тэрэ дайнай hүүлээрхи Европын хүгжэлтэ тухай хэлэхэдээ онсолон зааба. Хүсэ хэрэглэлгын аргаар бэшэ, харин хөөрэлдөөнүүдэй ашаар энээниие бэелүүлжэ болоно. Өөhэдөө өөhэдыгөө тодорхойлхо талаар гүрэнүүдэй эрхэнүүдые хүндэлхэ шухала.

Түрэл хэлэмнай — түшэг хэшэгнай

ҮЛГЫН ДУУНҺАА, ЭЖЫН ҮЛЬГЭРНҮҮДҺЭЭ...

«...hүүлэй hүүлдэ өөрын хэлэшьегүй, өөрын нюур шарайшьегүй, арадшье бэшэ, хэншье бэшэ байха гүбди!»...

Түрэл буряад хэлэн тухайгаа бодомжолжо үзэхөөр нэгэ иимэ ушар намтай тохёолдоhон юм. Нэгэ танилтаяа Москва ошоод, автобусоор ВДНХ тээшэ зорижо ябабабди. Нүхэрни буряадаар мүртэй мэдэхэгүй дээрэhээнь, бидэ хоёр ородоор хөөрэлдэнэбди. Хойномнай hууhан хүн бидэндэ хандажа, иигэжэ hураа бэлэй:

— Таанар ямар яhанай зон болонобта? Ямар hайнаар ород хэлэн дээрэ хөөрэлдэнэ гээшэбта? Үндэhэн хэлэнтэй ямар гээшэб?

Тэрэ хүндэ буряад зомди, үндэhэн хэлэмнай буряад юм гэжэ ойлгуулжа үгэхэ баатай бологдоо hааб даа. Мүн тиихэдэ бидэ эндэ ерэхэдээл, ород хэлэн дээрэ хэлсэжэ, хөөрэлдөөнэйнгөө ород хэлые хурса болгожо ябанабди гэжэ худалааршье хэлэхэ баатай бологдоо. Тэрээнhээ хойшо тэрэ нүхэрhөө холуур ябахые оролдожо ябахадаа, сүг ошоhон бэшэ нүхэдөөрөө түрэл хэлэн дээрэ хэлсэхые оролдогшо hэм. Тиихэдэмни хэншье маниие гайхажа гэлыжэ хараагүй бэлэй.

Үнэхөөрөөшье, бидэ — буряадууд, илангаяа хото городуудта байгшад — түрэл хэлэеэ мартажа, имагтал ородоор ярилдадаг болонхой гээшэбди. Урда жэлнүүдтэ буряад хэлэн hургуулинуудта үзэгдэхэеэ болижо, бүришье муугаар нүлөөлөө ха юм.

Манай залуу үетэнэй ород хэлэ гүйсэд мэдэдэг болоhониинь алишье талаараа hайшаалтай юм ааб даа. Энэл хэлэнэй ашаар аха дүү ондоо арадуудтаяа харилсаа холбоо байгуулжа, тэдэнээр хөөрэлдэхэ, тэдэниие мэдэхэ аргатай байна ха юмбибди. Гэбэшье үндэhэн хэлэеэ огто мартаха гээшэ яашье тааруугүй юумэн болоно гээшэ.

Манай республикада hурахаяа ерэhэн хүршэ республикануудай залуушуулые адаглахадаа, өөhэд хоорондоо ородоор хэлсэхыень ойрйдоошье дуулахагүйш. Энэ үгэнүүдээр юу хэлэхэеэ hанаабши гэбэл, иимэ байна. Яхад, тува болон бэшэшье мандал адли эрхэтэй, адлирхуу байдалтай байhан яhатан түрэл хэлэеэ хүндэлжэ, сахижа ябана гээшэ.

Һүүлэй жэлнүүдтэ буряад хэлэн дээрэ хэблэгдэдэг номууд тон үсөөн болоо. Үхибүүдтэ зорюулагдаhан номууд, мүн hуралсалайшье номууд тэдэ тоодо ороно. Гадна республикынгаа hониниие, hайн hайхан ёho заншалнуудаа, арадайнгаа түүхэ болон hонирхолтой бусадшье материалнуудые толилжо байдаг «Буряад үнэн» газетэ үсөөнөөр захигдана. Тиимэhээ түрэл хэлэеэ, буряад арадаа хүндэлхэ сэнэгтэй зониие буряад хэлэн дээрээ хэблэгдэдэг газетэ, журналнуудаа захихыетнай уряалха байнаб.

Мүнөөдэрэй байдалаар абажа харахада, түрэл арадайнгаа үндэhэн хэлые, соёлые, hайн hайхан ёho заншалнуудые, буряад хүнэй абари зан гээшые мартаагүй байhан газарнуудынь гэхэдэ, хүдөө нютагууд лэ болоно. Теэд hүүлэй жэлнүүдтэ тэндэмнайшье эдэ hайн hайхан юумэнүүдээ мартажа байhанай тэмдэгүүд үзэгдэжэ байнхай гээшэ.

Эдэ бүгэдэ баримтануудые шүүмжэлжэ, бодожо үзэхэдэ, манда — буряад зондо ехэл hанаа зоборитой асуудалнууд гаража ерэнэ. Бага багаханааршье hаа, хүгжэлтын замаар ябаха зэргэтэй түрэл хэлэн, hайн hайхан ёho заншалнууд гэхэ мэтэ нангин юумэнүүдэйнгээ жэл ерэхэ бүри уруугаа орохошуу боложо байхадань, бидэ хайшаа шэглэжэ ябаhан арад болоно гээшэбибди гэжэ асуултай. Һүүлэй hүүлдэ өөрын хэлэшьегүй, өөрын нюур шарайшьегүй, арадшье бэшэ, хэншье бэшэ байха гүбди? Эдэ асуудалнууд хиинhээ гаража ерэнэгүй. Мүнөө болоходо, залуу үетэнэймнай ехэнхидээ буряад хэлэеэ хүсэд мэдэхэгүй үндэhэн соёл, түүхэ гэхэ мэтээрээшье hонирхохогүйнгөө хажуугаар эдэ бүгэдые ойрйдоо хэрэгтэйшье гэжэ hанахагүй болоод байна бшуу.

Иимэ байдал тохёолдоншьегүй яахаб даа? Жэшээ болгон хэлэхэдэ, Буряадай автономито республика нэрэтэй байhан аад, буряад хэлэн дээрэ гүрэн түрын хэрэгүүд ябуулагданагүй ха юм. Тиимэhээ нэн түрүүн түрэл хэлэмнай засаг түрын зүгhөө хэрэггүйдэ тоологдоhон байна. Иигэжэл гансахан гэр бүлэдөө хөөрэлдэхэ (олонхи ушарта хүдөө нютагуудта) хэлэн болошоо. Тиихэдэ буряад уран зохёол, буряад театр, буряад дуун, хүгжэм зохёолго гэхэ мэтын hалбарида хүдэлдэг зон хүдөө нютагуудhаа унгитай.

Хүүгэдэй саадташье, hургуулидашье, газаа досоо хөөрэлдөөнүүдшье, концерт-наадануудшье ород хэлэн дээрэ ябуулагдадаг байна. Тиимэhээл буряад хэлэмнай хэрэгшьегүй ха гэжэ олонхи түрэлхид бодомжолдог байжа болоо. Энээниие би ехэтэ буруушааха байнаб. Юуб гэхэдэ, үхибүүн балшар наhандаа ямаршье хэлэндэ тон бэлээр hурадаг байhаниинь мэдээжэ ха юм. Тиимэhээл буряад айл бүхэн үхибүүдээ түрэл хэлэндээ hургаха уялгатай! Үлгын дуунhаа, эжын үльгэрнүүдhээ эхитэй түрэл хэлэеэ саашадаа хүн гээшэ яахадаашье мартахагүй байхань лабтай. Ямаршье хүн байгаа hаа, өөрынгөө арадай нюур шарай, абари зан, түрэл хэлэн гээшые дээрэ үргэжэ ябаха ёhотой ха юм.

Энээнhээ уламжалан, минии хэлэхэ юумэн гэхэдэ, түрэл хэлэнэймнай саашанхи хүгжэлтын үлгынь хадаа нэн түрүүн гэр бүлэhөө эхитэй болоно гээшэ.

Улаан-Үдэдэ байдаг танилайдаа ороходоо, нэгэ иимэ hонин юумэ адаглаа hэм. Тэдэнэймни арбаадтай хүбүүн эхэтээ нэгэшье ород үгэ хэрэглэнгүй хөөрэлдэхыень гайхан шагнабаб. Юуб гэхэдэ, hамганиинь Прибалтикын республикануудай нэгэндэ ажаhуудаг яhанай байгаа ха юм. Гайхалыемни ойлгоhон нүхэрни иигэжэ хөөрөө hэн:

— Һамгамни хүбүүнтээ мансытай байхаhаань эхилжэ, өөрынгөө хэлэн дээрэ хөөрэлдэдэг байгаа. Тиигээд лэ эхынгээ түрэл хэлэндэ сэбэрээр hураа.

Баhа нэгэ ушар hанаанhаамни гарадаггүй. Энэ ушарые телевидениин дамжуулгада харahан хүм. Манай телевидениин корреспондент Бельгидэ нэгэ ород айлтай танилсажа, дамжуулгаяа эмхидхээ. Наhажаал эхэнэр хоёр хүбүүдээрээ корреспонденттэй сэбэр ород хэлэн дээрэ хөөрэлдэнэ (Эсэгэнь дэлхэйн хоёрдохи дайнай үедэ наhа бараа). Гайхалтай юумэниинь гэхэдэ, хари газарта өөдөө болоhон тэдэ хоёр хүбүүдынь түрэл хэлэеэ hайн мэдэхэ байгаа бшуу. Тэдэнэр гансал эхэтэеэ ород хэлэн дээрэ хөөрэлдэхэ аргатай байгаа...

1940 ондо манай нютагта (Хурамхаанай районой Аргүүн hуурин) Татаарай АССР-hээ 10 айл нүүжэ ерээ hэн. Тэдэ айлай үхибүүд буряад үхибүүдээр наадажа, өөдөө болобошье, түрэл хэлэеэ мартаагүй. Гадна буряад, ород хэлэнүүдые hайнаар шудалhан байна.

КНР-эй габьяата артистка А. Нумаа гэгшэ hаяхан Буряад ороноор аяншалаад бусаа hэн. Энэ айлшамнай сэбэр буряад хэлэтэй байхаhаа гадна, урданай буряад дуунуудые дуулaдаг байна.

Эдэ олон жэшээнүүдые юундэ дурдаабши гэхэдэ, түрэл хэлэндээ, арадайнгаа hайн hайхан ёho заншалнуудта үхибүүдээ hургаха гээшэ нэн түрүүн манай — түрэлхидэй үүргэ болоно.

Һүүлэй жэлнүүдтэ түрэл хэлэеэ хүгжөөхын тула яhала туhатай хэмжээ ябуулганууд үнгэргэгдэнэ. Дээдэ, тусхай дунда hургуулинуудта буряад хэлэ үзэлгые үргэдхэхэ, hуралсалай эдэ эмхи зургаануудта шалгалта барюулжа, студентнэрые абахадаа, хэр зэргэ буряад хэлэ мэдэдэг байhыень хараада абаха зэргэтэй гэжэ hанагдана. Тиигэбэл, залуу үетэмнай буряад хэлэеэ үзэхэ эрмэлзэлтэй болохо ха юм. Гадна Буряадай АССР-тэ хүдэлхэ мэргэжэлтэд буряад хэлэ мэдэхэгүй hаа, эндэ хүдэлхэ дүүрэн эрхэгүй гэжэ тоолохо хэрэгтэй.

«Түрэл хэлэн — нангин хэлэн, эжымни, абымни хэлэн — хэды баям даа! Хэды ехэ юумые энэ баялигаар ойлгообиб!» — гэжэ татаар поэт-демократ Г. Тукай бэшэhэн байдаг.

Мэдээжэ ород-совет поэт А. Твардовский иигэжэ бэшээ: «...Түрэл хэлээ шудалаагүй хүн уран зохёолой бүхы hайн hайханиие хүсэд ойлгожо шадахагүй, харин уран зохёолгүйгөөр ород хэлые гүйсэд дүүрэн шудалхагүй».

Тиимэhээл түрэл хэлэн гээшэ арадай сэгнэшэгүй баялиг мүн.

Түрэл хэлэеэ, hайн hайхан заншалнуудаа эхэ, эсэгэнэрнай мандаа дамжуулаа hэн гэжэ залуу үетэнэйнгөө омогорхон ябахын тула оролдолго гаргаха гээшэ бидэ бүгэдэнэй нангин уялга болоно.

Б. ГОМБОЕВ,
Буряадай АССР-эй габьяата агроном.

БАРУУН-САЯАНАЙ АГА hУУРИНДА

Замай тэмдэглэл

АГЫН БУРЯАДАЙ автономито округой түбэй бууса Ага тосхонhоо гадна, Енисей мүрэнэй үргэн уужам hабада оршодог Красноярска хизаарта мүн лэ **Агинское** гэжэ нэрэтэй hууринай байдагынь олондо мэдээжэ ёhотой. Хаанаhаа иимэ нэрэтэй газар бэ, тэндэ ямар зон ажаhуунаб, ямар ажалтайб гэжэ агынхид hонирходог aаб даа.

Красноярска хизаартахи Дивногорск, Балахта, Котаново hууринуудаар гараха, автобусто hуугаад ябаhан зон нүхэдөөр хөөрэлдэхэ, аглаг hайхан байгаалитай «Загорье» санаторидо амарха үедөө замай тэмдэглэл хэжэ ябаhан, тус хизаар нютагтахи Ага hуурин тухай ехэтэ hонирхоhон байнаб. Тиин өөрөө энэ hууринаар ябажа ерэхэ хүсэл намда түрэбэ.

Хизаарай ниислэл Красноярскhаа зүүн-урагшаа рейсовэ «Икарус» автобус табилуулна. Уярска, Манска, Рыбинскэ районуудые үнгэрөөд, Абакан-Тайшедэй түмэр замhаа урагшаа Саянска район эхилнэ. Энэ районой түб hуурин Агинское гээшэ урдамнай хүлеэнэ гэжэ пассажирнуудай хөөрөөнhөө элирнэ. Сибирь ехэ ороной урда зүг б а р и ж а, шамдуу түргэн гүйлгэлдэhөөр, олохоншье hууринуудые үнгэрэн, домог суута Баруун-Саянай хүхэ манхан мундаргануудта туласа шахуу ерэбэбди. Одоо зорижо ерэhэн Ага hууринаймнай түрүүшын гэрнүүд харагдаба гээшэ.

Мүнөөнэй түхэлөөр баригдаhан тон шэнэхэн гостиницадаа Ага айлшадаа угтана. Түрэлхи нютагаймнай адли нэрээр алдаршаhан Ага hууринай гудамжада буушахада, hанаан сэдьхэлдэ ехэл аятай зохид байба. Эндэхи газар нютагай түүхэ домогоор hонирхоходо, районой партийна, совет хүдэлмэрилэгшэд, Агын дунда hургуулиин багшанар, hууринай hаhажаал зон олон юумэ хөөрэжэ үгөө hэн.

...Эртэ урдын сагта Енисей, Кан мүрэнүүдэй ойро тойрон газарнуудаар, Саянай, Сибириин гүн ехэ ой тайгаар ан агнаха, загаhа бариха, оро үдхэхэ гэхэ мэтэ ажалтай элдэб үндэhэ яhатан ажаhуудаг байгаа. Урда талануудай зүгhөө нүүдэл зон ой тайгынхидта сэрэгээр орожо, ангай арhа шүрбэhөөр татабари ехээр суглуулдаг байгаа гэнэ. 1207 ондо Монголой Чингис хаанай сэрэгүүдтэй ой тайгын зон ехэ шуhата тулалдаа Кан мүрэнэй эрьедэ хэhэн түүхэтэй. «Кан» гэжэ үгэ татаар хэлэн дээрэ «шуhан» гэhэн удхатай. Тэрэ үни сагай хүл хүлгөөтэ ябадалнуудта нүүдэл буряад улад зоншье хабаадалсадаг байжа болоо.

Удаань Зүүн Сибирээрород сэлэнгүүдэй бии болохо үеэр Енисей мүрэнэй дэргэдэхи хүн зон ородуудаар хүршэ болоожо, хаяа хадхан ажаhуудаг болоо. Тэрэ үеын hуурин сэлэнгүүдэй зариманиинь нютагай уhа голой нэрээр нэрлэгдэдэг байгаа. Жэшээлбэл, эндэхи гол мүрэнүүдэй дундэ Кандыга, Ага, Арбай, Кан болон зүүн зүгэй арадуудай хэлэндэ хабаатай нэрэнүүдтэй зүйлнүүд олон. Кан мүрэнэй дээрэ Канск город hууриж анхай. Ага гол дээрэ анхан тогтоhон hуурин Агинское гэжэ нэрлэгдэhэн юм гэжэ эндэхи нютагайхид нэгэн дуугаар мэдүүлнэ.

Эндэхи уhан мүрэнүүдэй аса hалаагай холбоое дурдабал, Ага гол хадаа Анжада ороно, Анжа Кандэ, Кан гол эгээл ехэ Енисей мүрэндөө ерэжэ ниилэнэ. Ага голдоо ойро шадар байдаг hууринууд соо Агашуул, Дунда-Агинка гэжэ нэрэтэй hууринууд байха юм.

Саянска районой түб Ага hууринда зургаан мянган зон, тэдэнэй хажуугаар белорус, мари, чуваш, немец болон татаар үндэhэтэ зон нэгэ хэдыхэн бии байна. Ага hууринда болон районынь буряад зон ажаhуудаггүй байна. Мүнөө сагта буряадууд Красноярска хизаарай зүүн талань болохо Ангар мүрэнэй оршондо байдаг юм ха.

Ага hууринда нютагай промышленность, барилга hайнаар хүгжэнги. Эндэ улhанай, тоhоной заводууд, РСУ, хоёр ПМК, АТП, харгын хоёр эмхи хүдэлнэ. Түс hуурин дээрэ «Заветы Ленина» колхозой түб бууса байна. Эндэнь орооhо хатаадаг томо комплекс, ороо hо тушаан абадаг пункт бии.

Агын дунда hургуулида 1240 үхибүүд hурана. Үшөө 8 жэлэй hургуули hаяшаг нээгдэhэн байна. СПТУ-гай филиалда механизаторнуудые, машинын жолоошодые, сёдолшодые бэлдэнэ. Эндэ үхибүүдэй хүгжэмэй hургуули хүдэлнэ.

Саянска районд нэгэ леспромхоз, ой модоной ажахы, «Канскводстройн» эмхи зургаан, дүрбэн совхоз, юhэн колхоз тоологдоно. Районой 31 hууринуудаар арбан долоон мянган зон ажаhууна. Хүн зоной хүдөө hууринhаа город нүүлгые болюулха, бага hуурин, тосхонуудые hэргээн хүгжөөхэ хүдэлмэри эндэ ябуулагдадаг болонхой. Бага hууринуудта hургуули, медпункт, клуб, байрын гэрнүүдые бариха хүдэлмэри үргэдхэгдэнэ, «Бага hууринуудай үдэрнүүд» гэhэн hайндэр тэндэ үнгэргэгдэнэ, зоной байдалай ариг сэбэр, hууринай болбосон түхэлтэй болохо талада анхарал табигдана. Районд hүүлэй жэлнүүдтэ табан иимэ бага hууринууд, тосхонууд hэргээгдэбэ.

Саяанайхид хадаа гол түлэб хүдөө ажахы эрхилдэг районой тоодо ородог. Гол шэглэлынь — мяханай, hүнэй үйлэдбэри. Районд 27 мянган эбэртэ бодо мал байна, тэдэнэй 9 мянганиинь — үнеэд. Гахай үсхэбэрилгэ, шахан тарагалуулга үргэнөөр эрхилэгдэнэ.

Ороохото культурануудай ургаса энэ жэл бараг hайн абаhамди гэжэ саянайхид мэдүүлнэ. Дунда зэргээр гектарай 18 центнер орооhоной ургаса хуряагдаhан юм ха. Малай тэжээл яhала абтаhан гэбэл, нэгэ толгой мал бүхэндэ 20 центнер тэжээлэй единицэ хүртэхөөр тэжээл абтаhан. Энэ районд гэршүүхэ ехээр ургуулагдадаг, гэршүүхын хүрпэ гаргадаг байна. Лен эндэ таридаг, рыжик гэжэ техническэ культура эрхилжэ, тэрэнэй тоhо шахажа абадаг. Мүн зүгын тоhо үйлэдбэрилэн, Хүн зондоо худалдадаг заншалтай. Айлнуудай буусада саадай, огородой эдеэ ургуулан абаха ябадал яhала хүгжэнхэй.

Хүдөө ажахын продуктнуудые гүрэндэ тушааха юhэн hарынгаа түсэбые саянайхид амжалтатай дүүргэhэн, хизаарай намарай выставкэ-ярмаргта эдэбхитэй хабаадаhан байна. Мүн жэлэйнгээшье хараа түсэбые эндэхид сүм дүүргэхэ бүхы аргатай.

Районой ажалшадые соёлой 55 гуламтанууд хангана. Тэрэ тоодо Ага hууринай соёлой районно ордон. Тус ордоной дэргэдэхи вокально-инструментальна ансамбль бүхы хизаартаа суурханхай, хизаарай харалгын дипломтой юм. Эндэ мүн арадай театр амжалтатай ябадаг байна. Агада арадай фольклорно коллектив, ветерануудай хоор, үхибүүдэй хатарай хоёр коллектив хүдэлнэ. Районой пионернүүдэй байшангай дэргэдэ хизаар ороноо шэнжэлгын музей ехэ hонирхолтой ажал ябуулдаг.

«Саянская правда» гэжэ районно газетын, нютагай радиодамжуулгын хүдэлмэрилэгшэд районойнгоо булан, малшадай заха холын бууса бүхэн хүрэтэр элдэб шэнэ hонинуудые дуулгажа байдаг байна. Тиин Саяан нютагай болон Агын автономито округой газетын, радиогой журналистнар, соёл гэгээрэлэй бусадшье хүдэлмэрилэгшэд бээ бэеынгээ ажабайдалай hониниие ажалай дүршэл андалдажа, хоёр Агын ажалша арадай хоорондохи холбоо барисаанай эхи табиха аабза гэжэ найдахаар.

Д. САНДАНОВ,
СССР-эй Журналистнуудай холбооной гэшүүн.

Хото, хүдөөгэй hонин

БУРЯАД ОРОН—ЛИТВА

Вильнюстэ, республикын профсоюзуудай Соёлой ордон соо «Сибирь» руу сүлэгдэhэн литва яhатанай хүүр булашанууд» гэhэн фотовыставкэ нээгдэнхэй. Авторынь — фото-мастер Марюс Баранаускас.

Сибирь руу сүлэгдэгшэдэй хүүрнүүдэй 70 гаран фотозурагууд выставкэ дээрэ харуулагдана. Эдэ булта Буряад орондо, түмэр замай Элхи станцида дүтэхэнэ, оршодог хүдөөлэлгын газарта буулгагдаа. hалжыжа унажа байhан хэрээhэнүүд дээрэ — фамилинууд, литва маягай угалзатай хүреэнүүд. Сүлэгдэгшэдэй яhануудые энэ жэлдэ Литвадань зөөжэ абаашаха гэжэ хараалагдана.

М. Баранаускасай выставкые сүлэгдэгшэдэй бүлгэм, республикын уран hайханай фото-зураг буулгагшадай болон журналистнуудай холбоонууд эмхидхээ.

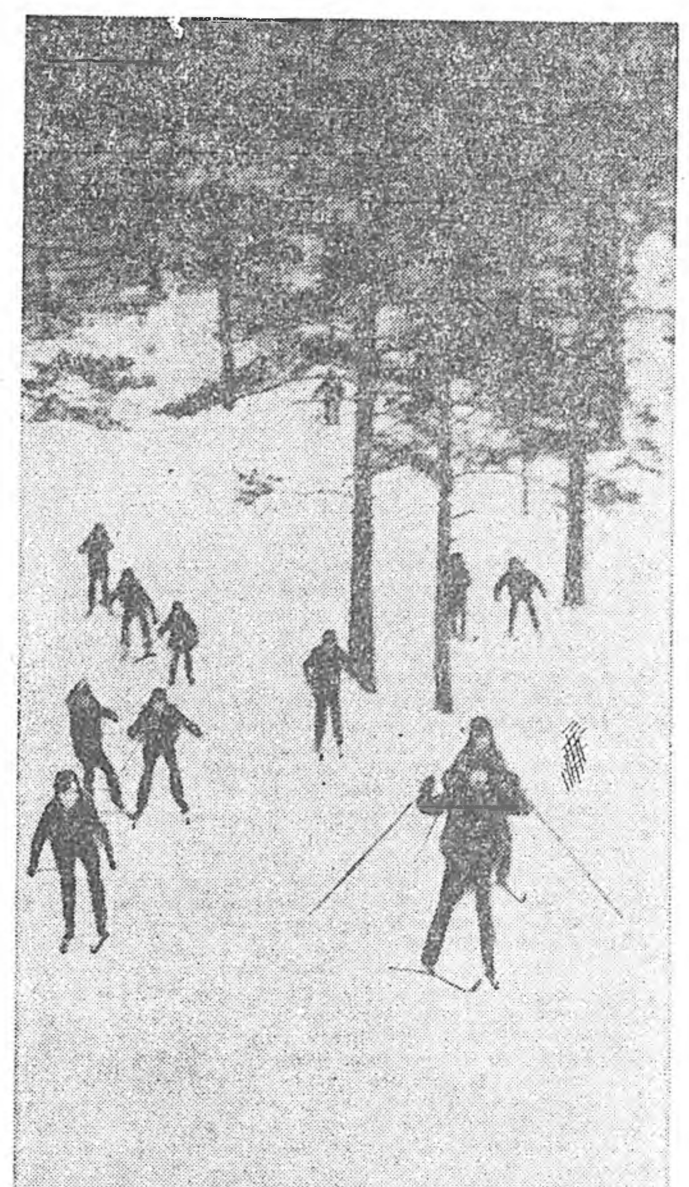
И. ДОБРОВОЛЬСКАЙТЕ.
Вильнюс хото.

ВЕТЕРАНУУДТАЙ УУЛЗАЛГА

Хяагтын түбэй районно библиотекэдэ манай хототой ажалайнгаа намтар, хуби заяагаа холбоhон хүнүүдтэ зорюулагдаhан үдэшэ үнгэрөө. Эдир уншагшад, hурагшад, студентнүүд Хяагтын ээрэлгэ-нэхэлгын фабрикын ветеранууд-ээрэгшэ Лидия Васильевна Гагароватай, оёдолой цехэй бригадир Вера Петровна Разуваеватай, нэхэлгын цехэй мастер Константин Дмитриевич Полынцевтэй уулзаба.

Энэ уулзалга «Эхэ орондоо — манай габшагай ажал» гэhэн уряа доро үнгэрбэ. Ажалай ветеранууд дурдалгануудаа хубаалдажа, тэдээндэ hайн hайхан үгэнүүд хэлэгдэжэ, гар бэлэгүүд барюулагдаа. Библиотекарьнүүд Вера Бамбуевна Рантарова, Ольга Очировна Доржиева, Баярма Базыровна Бадмаева гэгшэд уулзалга эмхидхэбэ.

Е. ЕВГЕНЬЕВ.

ДЭЭДЭ-ОНГОСТОЙН СЭБЭР АГААРТА.
С. БАЛДУЕВАЙ фото.

Барилдаан

КУБОГАЙ ЭЗЭД ТОДОРБО

Дүрэ буляалдалгын барилдаагаар Буряадай АССР-эй кубогта хүртэхын түлөө мүрысөөн профсоюзуудай Спортын байшан соо болобо. Мүрысөөн эдиршүүлэй, эрэшүүлэй бүлэгүүдээр үнгэргэгдөө.

Эдиршүүлэй дундаhаа «Динамо» бүлгэмэй суглуулагдамал команда «Трудовые резервы» бүлгэмэй түлөөлэгшэдые 23:16 тоотойгоор шүүгээд, түгэсхэлэй мүрысөөндэ профсоюзуудай спортын бүлгэмэй атледүүдтэй уулзаhан байгаа. Тиихэдээ «Динамын» эдир барилдаашад бүхы шахуу уулзалгануудтаа диилэжэ, бүри ехэ тоотойгоор илаhан байха юм — 28:12.

Зай, эхинhээнь хөөрэе. Эгээл түрүүшын 46 килограммай шэгнүүртэ Игорь Харханов («Динамо») багшанарай институдай студент Жаргал Гонгоров гэгшэд барилдаанай хибэс дээрэ гарабад. Гурбан минутын үнгэржэ байха үедэ Игорь нүхэрөө нюргалдуулан унагаажа, тоо нээгээ. Саашадаа «Динамын» түлөөлэгшэд — 9-дэхи hургуулиин 11-дэхи классай hурагша Леонид Ширапжалсанова, багшанарай институдай студент, спортын мастер Дугар Жамсуев, 48-дахи hургуулиин hурагша Виктор Писарев, хүдөө ажахын институдай 1-дэхи курсын студент Нима Байдаев гоё hайханаар барилдажа, командаяа урагшань гаргаба.

Удаань Андрей Юсудуров — Баяр Жаргаловые, 1-дэхи интернат hургуулиин 10-дахи классай hурагша Булат Гармаев Александр Зандыковые шүүжэ, амжалтаяа батадхаhан байгаа.

Профсоюзуудай спортын бүлгэмhөө 2-дохи интернат hургуулиин 11-дэхи классай hурагша Виталий Черемных, 11-дэхи СПТУ-гай hурагша Константин Лавринович, багшанарай институдай 1-дэхи курсын студент Евгений Каменских гэгшэд шалгараа.

Тиигэжэ ахалагша тренер — РСФСР-эй габьяата тренер Нима Сосорович Ивахиновай hурган hоридог «Динамо» бүлгэмэй эдиршүүлэй команда илалта түйлажа, Буряадай АССР-эй Госкомспортын кубогоор шагнагдаа. Профсоюзуудай болон «Трудовые резервы» бүлгэмүүдэй команданууд удаадахи hууринуудта гараба.

Эрэшүүлэй дунда дүрбэн команда хабаадаа. «Динамын» барилдаашад «Трудовые резервы» бүлгэмэй спортсменүүдые 22:10, Совет Армиин түлөөлэгшэдые 31:9 тоотойгоор илаад, түгэсхэлэй наадандa гараhан байгаа. Профсоюзуудай спортын бүлгэмэйхид сэрэгшэдые, «Трудовые резервы» бүлгэмэй гэшүүдые адли тоотойгоор — 23:16 тоотойгоор — шүүжэ, урагшаа дабшаба.

Профсоюзуудай спортын бүлгэмэй барилдаашад динамынхидые 21:17 тоотойгоор шүүжэ, кубогта хүртөө.

Буряадай багшанарай институт дүүргээд, 2-дохи интернат hургуулида хүдэлжэ байhан спортын мастер Владимир Пильчинов эдэбхитэй hайнаар барилдажа, сугларагшадай магтаал hайшаалда хүртэhэн байха юм. Эндэ тэрэ ороной суглуулагдамал командада кандидат, спортын мастер Андрей Матюновые («Динамо») 6:0 тоотойгоор шүүжэ, бусадые зоригжуулба. Гадна В. Пильчинов спортын мастер Т. Жаргаловые (Улаан-Үдын гарнизон), спортын мастерта кандидат К. Пестереаые («Трудовые резервы») диилэhэн байгаа.

«Динамын» спортын мастер Антон Батуев спортын мастер Дабацырен Цыретаровые хүлеэгдээгүй ехэ тоотойгоор (8:0) илабашье, командынгаа байдалые hайжаруулжа, шадабагүй. Юуб гэхэдэ, саашадаа хэдэн хүлеэгдээгүй ушар болоо.

Улаан-Үдын авиационно заводой слесарь, спортын мастер Юрий Сандаков МВД-гэй түймэр саралгын албанай хүдэлмэрилэгшэ, спортын мастер Владимир Актиновтай тулалдахадаа, 11:0 тоотойгоор шүүжэ ябатараа, нюргалдуулан унагааха юм гэжэ хэн hанаха байгааб?!

Гол түлэб саашанхи хоёр уулзалгаhаа командын үрэ дүн дулдыдаха ёhотой hэн. Теэд эндэ «Динамын» дүршэл ехэтэй барилдаашад Юрий Майдарханов, Соном Цыбикжапов hая спортын мастерай нормативуудые дүүргэhэн Владимир Жалсараев, Баатар Дагбаев гэгшэдтэ 4:7, 5:6 тоотойгоор диилдэжэ, командаяа хойшонь татаба.

Хүндэшэг ба хүндэ шэгнүүрнүүдтэ А. Монзоев (профсоюзууд) — В. Шаракшиновые, И. Тютрин («Динамо») С. Федосеевые шүүгээ.

Бусад уулзалганууд сооhоо тэмдэглэмээр юумэниинь юуб гэбэл, Ю. Сандаков — А. Пестеревые — 1:0, К. Пестерев — А. Матюновые — 3:0, Г. Дугаров — Б. Дагбаевые — 7:1, А. Матюнов — Т. Жаргаловые — 1:0, А. Анганов — З. Шестаковые — 3:2, В. Ванкеев классическа барилдаагаар спортын мастер Д. Абрамишвилиие 8:0 тоотойгоор шүүжэ, сугларагшадай зүгhөө альга ташалгаар угтагдаhан байгаа.

Эрэшүүлэй дунда «Трудовые резервы» бүлгэмэй, Улаан-Үдын гарнизоной команданууд гурбадахи, дүрбэдэхи hууринуудые эзэлбэ. Энэ жэлдэ гарнизоной команда урагшагүйдөө. Профсоюзуудай спортын бүлгэм хоёр команда табиха аргатай байгаа гэжэ тэмдэглэлтэй. Юрэдөөл, республикын кубогта хүртэхын түлөө мүрысөөн спортын бүлгэмүүдтэ, клубуудта дүрэ буляалдалгын барилдаае хүгжөөхэ талаар ушаржа байhан дутуу дунданууды элирүүлээ. Эдэ бүгэдые усадхажо, энэ зун Улаан-Үдэ хотодо үнгэргэгдэхэ СССР-эй чемпионатда Буряад ороной барилдаашад түгэс hайнаар hорилго бэлэдхэл хэжэ, бүхы арга хабаяа гаргаха ёhотой.

• • •

Мүрысөөнэй түгэсхэлдэ буряад арадай бүхэ барилдаагаар абсолютна түрүү hуури эзэлхын түлөө мүрысөөн эмхидхэгдэбэ. Мүрысөөн 70 хүрэтэр килограммай, мүн хүндэ шэгнүүртэ үнгэргэгдэhэн байгаа. 70 хүрэтэр килограммай шэгнүүртэ «Динамо» бүлгэмэй түлөөлэгшэ, спортын мастер Гомбо Шагдуржапов авиационно заводой слесарь, спортын мастер Юрий Сандаковые шүүжэ, чемпион болоо.

Б.-М. ЖИГЖИТОВ.

Шатар

ШЭНЭ ЧЕМПИОН

hурагшадай дунда республикын түрүү hуури эзэлхын түлөө эхилhэн наадан дүүрэбэ. hүүлшын зургаадахи наадан али командын шатаршадай бэрхээр наадаhые тодоруулжа, эрхим командын гэшүүдые амаршалба. Улаан-Үдын гурбадахи hургуулиин шатаршад Бэшүүрэй районhоо ерэhэн hурагшадые 5:0 гэhэн тоотойгоор шүүхэбди гэжэ наадaнай эхилхын урда тээ мэдүүлhэн юм. Бээ магтаhан тэдэнэр үнэн ёhодоо наадахадаа эдэнэрээ 3,5:1,5 гэhэн тоотойгоор илажа, түрүү hуурияа алдаха баатай болоо бэлэй. Энэ hамбаандань хотын дүрбэдэхи hургуулиин команда Хурамхаанай районой шатаршадые 5:0 гэhэн тоотойгоор бүдэрүүлжэ, мүрысөөнэй таблицада түрүү hуури эзэлхэ болобо. Зүгөөр Железнодорожно районой команда hайнаар наадажа, дүн хамта 28 очкотой болоходоо республикын чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэбэ. Советскэ, Октябрьска районуудай hурагшадай команданууд удаадахи хоёр hуури эзэлбэ.

Л. ГАРМАЕВА.

УЛААСХООРОНДЫН ШЭНЖЭ

РУМЫНИ: ШЭНЭ АЖАБАЙДАЛАЙ ТҮРҮҮШЫН...

...Эдэ үдэрнүүдтэ Бухарест хотын үйлсэнүүдтэ асфальт дээрэ бадараагдаhан зуланууд эндэшье, тэндэшье носожо байхань харагдана. Хоорондонь сэсэгүүд табяатай. Эндэ ерэhэн хүнүүд абяагүй зогсожо, мүнөө болотор олдоогүйшүүлэй нэрэнүүдые уншана. Тэрэнь тусхай самбар дээрэ бэшэгдэнхэй. Байд гээд лэ зуланууд hэлгэгдэнэ, сэсэгүүд асарагдана. Хара хүбсаhа үмдэhэн эхэнэрнүүд, шажанай санаартаншье харагдана. Тэмсэлдэ унаhан хүбүүд, басагадтаяа орон хахасана.

Чаушескугай тогтооhон журамые унагаалга хадаа румын арад зоной эрэлхэг зоригой гэршэ болоно. Эрхэ сүлөөгэй, арадайнгаа нэрэ хүндын түлөө ами наhаяа үгэгшэдэй дурасхаалда зорюулан, байгша оной январиин 12-ой үдэр орон дотор национальна шаналал гашуудалай үдэр гээд соносхогдоо юм. 1989 оной декабрь hарын hүүлшын үдэрнүүдтэ революционно тэмсэлэй түбүүд болоhон Тимишоара, Бухарест хотонууд тама зоболон эдлэгшэ городууд гэжэ нэрлэгдээ юм. Бухарест хотын түбэй талмай дээрэ залуушуул демократиие ба эрхэ сүлөөе хамгаалжа шадаhан байна. Тиимэhээ энэ талмай саашадаа Революциин талмай гэжэ нэрлэгдэхэ юм. Эндэ мүн Бухарест хотын Романэ талмай дээрэ, Тимишоара хотын түбтэ революциин түлөө тэмсэлдэ унагшадай дурасхаалда хүшөөнүүд бодхоогдохо гээд шиидхэгдэнхэй.

Орон доторхи байдалай хэды хүндэ хүшэршье hаань, национальна абаралгын фронтын совет шэнэ ажабайдалай эхи табяа юм. Тон шухала политическэ, социальна, захиргаанай ба экономическа хэмжээнүүд абтана. Хүтэлбэрилгын нютагай органууд бии болгогдоно. Ороной түб ба уезднүүд хоорондохи харилсаанууд үргэдэнэ. Предприятинууд ба организацинуудай хүдэлмэри hайжаруулагдана. Эдеэ хоолой зүйлнүүд Румынихээ гадаадада гаргагданагүй. Хүн зониие эдеэ хоолой талаар хангалга hайжаруулагдажа эхилэнхэй. Нефтьhээ абтадаг зүйлнүүдыешье гадаада гаргалга бага болгогдонхой. Бензоколонкын дэргэдэ бии болодог ээлжээншье үгы болонхой. Хүн зон бензин, газ дуран соогоо худалдажа абаха эрхэтэй. Хорин табан ваттhаа дээшэ хүсэтэй лампочканууд румын гэрнүүдтэ hүүлэй хэдэн жэлнүүдэй туршада түрүүшынхеэ носоогдобо гээшэ.

Предприятинуудые хүгжөөхын тула урдань хүдэлмэришэн бүхэн өөрынгөө хубитые мүнгөөр оруулха гэhэн хуули абтаhан байгаа. Мүнөө энэ хуулиие Национальна абаралгын фронтын совет болюулагдаhан дээрэ тоолобо. Хүдэлмэришэн бүхэн энэ шиидхэбэриие дэмжэhэн байна. Ушар юуб гэхэдэ, урдань захиргаатын-административна системын хүсөөр экономикые хүтэлбэрилгын, бодото байдал дээрэ элирэн тодороогүй, худал хуурмаг ажахын тоосоо ной үедэ энэ хуулиин үндэhөөр хүдэлмэришэдhөө «үлүү» мүнгыень абадаг байгаа бшуу. Мүнөө үедэ хүдэлмэришэдтэ хэлсээнэй ёhоор хараалагдаhан сэлингээ сүм абаха арга боломжо олгогдобо ха юм. Урдань бэелүүлэгдэхээр бэшэ...

...гаргадаг байгаа. Тиин ... гүйдэ ажалша колле... риин яла түлэхэ ... Мүнөө иимэ юумэ... Ерэхэ гурбан жэлэй... ничнa листын үндэhэ... той мүнгэн хүн зон... хой. Сохидог машин... тахаяа болинхой. Ру... ямаршье хорилто, ... шалха эрхэтэй болобо... асарагдадаг олон зүй... моженна пошлинын ... доо. Тиин арад зон... жаруулхын тула ехэ... лэнхэй.

Гадна ороной нии... хубилалтанууд болон... алька бүхы хүсэнүүд... далдаае үргэдхэхэ ... ралгын фронтын сове... хай. Ороной политич... экономическа байдал... нэлтые, хараа шэглэ... бүхы политическэ пар... хинүүдтэ, патриотиче... ска хүдэлөөнүүдтэ ор... дуудта үнгэргэгдэжэ ... хабаадагшад ороной ... асуудалнуудые олоор... дань гансал Чаушеску... байгаа ха юм.

Мүнөө үедэ орон до... политическэ эмхинүү... Өөрынгөө программы... нистскэ (демократиче... парти (НЦП) соносхо... hунгалта үнгэргэлгэдэ ... Румыни хадаа бэеэ ... арад зоной эрхэ сүл... гээд тус парти тоолон... ба хүдэлмэришэдэй ... нэдэг, хүдэлhэнэйнгөө ... хо, бэеэ дааhан проф... общество Румынида б... тэй гээд НЦП соносх... ридэлдэ үргэн арад ... мүн урдань Румынии... байhаншье хүнүүд ор... дэ хүтэлбэрилхы туш... байгшад, мүн засагы... шэнэ партида абтахаа...

Национальна абарал... дэй шиидхэбэриин ёh... нэй хуулинуудта хар... римталhан политичес... эмхинүүд байгуулагда... литическэ партинууд ... рим баримталан бии ... Бүридхэлдэ абтахын т... тын сүүдтэ өөрынгөө ... ма, штаб-квартирынгаа ... нансова байдал тухай... юм. Тиихэдээ тус па... гэшүүнhээ доошо бэш... дэнэй мэдүүлгэ табан ... раргдаха ёhотой.

СЭВ: АЛИ АЛИНАЙШЬЕ АША...

Софи хотодо үнгэргэгдэhэн СЭВ-эй сессиин заседаниин забhарлалгын үедэ баруун оронуудай телекампаниин түлөөлэгшэд Чехословакиин финансын министр Вацлав Клаус гэгшые тон ехээр анхардаг hэн. Ушар юуб гэхэдэ, тэрэ тус сессиин эхилхэhээ урид Чехословаки СЭВ-hээ гараха юм гэhэн мэдүүлгэ хэhэн байгаа бшуу. Теэд энэ удаа үгэhэн интервью бүхэндөө В. Клаус урид хэлэгшэhээ арсаха ушартай болоо бшуу.

Софи хотодо боложо үнгэрhэн СЭВ-эй сессиин 45-дахи заседани «радикальна» ба «консервативна» гүрэнүүдэй тус соведhээ гараханиь гэhэн hураг суугай буруу байhыень гэршэлбэ. СЭВ-тэ ородог арбан оронуудай али алиндааньшье энэ хамтын экономическа эмхи хэрэгтэй байна бшуу. Юуб гэхэдэ, дүшэн жэлэй турша соо бүридэhэн эмхиие hандаргабал, экономическа талаар орон бүхэнэй тон ехэ хохидолдо ороход байhаниинь ойлгосотой.

СЭВ-ые шэнэдхэн хубилгаха гээшэ тон шухала. Мүнөө предприятинууд экономическа талаар бэеэ даанхай болонхой, гадаадын харилсаанууд үргэдэнэ. Ямар зүйлэй продукци, хэды шэнээн хэмжээтэйгээр орон бүхэндэ ябуулагдахаб, мүн энэ продукциин үнэ сэн тухай урдань тогтоогдоhон гурим мүнөөнэй эрхэ байдалда харюусахаяа болинхой. hүүлэй үедэ СЭВ-эй гүрэнүүдэй хамтын валюта болохо перевод...

...ной түхэриг гээшын ... Тиимэhээ дэлхэйн дэл... доhон сэнгээр хооро... hэн хөөрэлдөөнүүдэй ... зүйтэй байгаа. Энэ уша... газ, ашагта малтамал... худалдажа абадаг оро... хидолдо орохо бэлэй... раада абажа, совет ху... далые урдань эрид таб... ойлгосотой аабдаа. ... Европын гүрэнүүдтэ р... лэгдэжэ эхилэнхэй. Тии... юэ 1991 онhоо эхилж... дохи тоосоое дэлхэйн... тоогдоhон сэнгээр хэд... радхал энэ удаа оруу... дурадхалые олонхи гүр... хэдэ СЭВ-эй ябуулжа ... хубилган шэнэдхэхэ ... ороо. Польшын ба В... дэй мэдүүлhэнэй ёhо... саануудта орохо, тус... хаяа, ямар продукци ... бэедээ үгэлсэхэб гэжэ ... гэжэ дурадхабад. Рум... хид хоёр талын хари... ехээр хандуулха тухай...

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

Азербайджанда болон Арменидэ мүнөө болоожо байгаа үйлэ хэрэгүүдтэй дашарамдуулан, КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ М. С. Горбачев Түбэй телевиденеэр үгэ хэлэhэн байна. Тэрэнь мүнөөдэрэй номерой нэгэдэхи хуудаhанда үгтэбэ.

Газетын энэл хуудаhанда областной комсомольско конференци тухай мэдээсэл толилогдоно.

«Правда Бурятии» газетын Хүндэлэлэй самбарта жэлэй туршада үнеэн бүриhөө 5 мянган, тэрээнhээшье дээшэ килограмм hү hааhан түрүүшүүл бэшэгдэдэг болобо гэжэ мэдээсэгдээ hэн. «Байгал» гэжэ hуралсалай ажахын малшадай дунда дэлгэрhэн социалис мүрысөөндэ Роза Аполлоновна Табитуева илажа гараhан байна, Тэрэнэй дүрэ-зураг мүнөөдэрэй номерто үгтэбэ.

«Партийна ажабайдал» гэhэн ниитэ гаршаг доро «Үшөө дахин нэрэ хүндэ тухай» гэhэн Улаан-Үдын ЛВРЗ-гэй хүдэлмэришэн Н. Бурцевай hанамжанууд үгтэбэ.

Газетын дүрбэдэхи хуудаhанда республикын соёлой hонин, буряад хэлэнэй факультативай ээлжээтэ хэшээл үгтэбэ.

Сэнхир экран

ВТОРНИК, 23

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.35 — Баримтата фильмүүд. 10.10 — Мультфильмнүүд. 10.30—Арадай инструментнүүдэй абяанууд. 11.00—«Афганский сонник» — баримтата фильм. 11.20—Хүгжэмтэ дамжуулга. 11.45—1989 ондо толилогдоhон А. Солженицынэй «Архипелаг гулаг» ном, В. Шаламовай рассказууд болон бусад зохёолнууд тушаа литературна үгэ булялдаан. 12.25 —Хүүгэдтэ зорюулагдаhан дамжуулга. 13.25 — Соносхолнууд, мэдээсэл. 13.30 — Время. 14.00 — Композитор В. Добрынинэй зохёохы үдэшэ. 16.30—РСФСР-эй ба УССР-эй арадуудай хүгжэмтэ фольклорой концерт. 17.00—«Как стать экстремистом»—баримтата фильм. 17.30—«Амар сайн, хүгжэм!» 18.00—Мультфильмнүүд. 18.35 — «Часовые тишины»—баримтата фильм. (Мексикэ). 19.00 —«Соведүүдтэ—засаг!» 19.30—Время. 20.00—Залуушуулай вестник. 20.45—Уран шүлэгэй долгин дээрэ. 20.50—«Право на прошлое» — уран hайханай фильм. 1-дэхи сери. 22.00 —Время. 22.30—«Гэр байра-2000» гэhэн ябуулга. 22.40 — Останкинадахи концертно студида гадаадын хэлэнүүдтэ түргэноор hургаха талаар МГУ-гай түбэй директор, педагогическа эрдэмэй доктор Г. А. Китайгородскаятай уулзалга. 24.00—И. С. Бах. 3-дахи номерой сюитэ. 00.30—Ехэшүүлдэ мультфильм.

ХОЕРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00 — Үглөөнэй гимнастика. 9.15 — Киножурнал. 9.35, 10.35—Гэр бүлын ажабайдалай ёhо заншал. 10.05, 11.05—Француз хэлэн. 11.35, 12.35—Түүхэ. 7-дохи класс. 12.05—«Это надоедливая оса» —телефильм. 13.05—Ритмическэ гимнастика. 13.35—«Хлеб —имя существительное» — 8-серитэй уран hайханай фильм. 1-дэхи сери. УЛААН-УДЭ. 18.10 — «Неперсональное дело», «Этот непонятный Голимзянов» —баримтата фильмүүд. 19.10 — Байгал. 19.30—Хүүгэдэй экологическа телеклуб. 20.00 — Байгалай үмэнэхи газар дээрэ. 20.45—Шэнэ hонинууд (буряадаар). МОСКВА. 21.00 — «Амгалан нойрсогты, багашуул!» 21.15—СССР-эй Гостелерадиогой квартет наадаха. 21.30—Баримтата фильм. 21.45 —«Еще раз про любовь» — фильм-концерт. 22.30—«Мадемаузель Нитуш»—уран hайханай фильм.

Редактор
Р. Б. ГАРМАЕВ.

НАШ АДРЕС:
670000, УЛАН-УДЭ
ул. Каландаришвили, 23.

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная —2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора—2-62-62, отв. секретарь—2-50-52, секретариат—2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды—2-60-91, 2-56-23; промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-64-36, 2-63-86: советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21, 2-57-63, информации—2-34-05; переводов—2-54-93; писем и селькоров—2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин—91-1-44, г. Северобайкальск—35-73, п. Хоринск—55-6-99, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79 п. Агинское—3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта—2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана ... Бурятской АССР ... ректор 2-40-45. Н-03315. Заказ № 18.